

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת שמיני

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות

בנקודות המכירה

של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,

בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,

ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת שמיני

מפתח העניינים

בושתו של אהרן להתקרב אל המזבח / האדם צריך להתבייש בחטאיו / האדם צריך להתבייש בחטאיו / העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו / הדרך שיקנה בה האדם את מזדגת הבושה / חטאו של אהרן היה דק מן הדק עד אין נבדק / הכרת הטובה לה' יתברך / שני הדברים שאם אדם ישים לנגד עיניו יסייעו לו לעבור את מבחן החיים / דום לה' והתחולל לו - מעלת היסורין

מפתח חידושי תורה

- א. בענין משה רבינו ע"ה לא שכח תורה..... יח
ב. בענין עשה דאכילת עופות טהורים..... כא
ג. בענין מעלי הגרה ואינם מפרסי פרסה..... כג
ה. בענין מקור איסור לא תשקצו בשאר דברים..... כד
ו. בענין איסור לא תשקצו אם הוא מן התורה..... כח

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

לע"נ ה"ה שמואל (רענן) ז"ל בן חנה נוסרת תחי'

בושתו של אהרן להתקרב אל המזבח

בעזרת ה' יתברך, נראה להתבונן בכמה ענינים שבפרשת השבוע, פרשת שמיני, שהם גם מענינא דיומא.

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים והקרב לפני ה'.

הנה בעוד חצי שנה, ראש השנה. וצריכים תמיד שלא להסיח דעת מראש השנה, יום הדין, ולהיות מוכנים כל הזמן למשפט. הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל היה אומר, וכך נהג הלכה למעשה, שימי ההכנה לראש השנה מתחילים בחודש שבט. ועכשיו אנחנו כבר הרבה אחרי חודש שבט, וצריכים להתכונן.

במה צריכה להיות ההכנה? - בכל חלקי התשובה. רבינו יונה זצ"ל מונה בספרו שערי תשובה (שער ראשון אות י' ואילך) עשרים עיקרים לתשובה השלימה הרצויה והנוכח, למי שרוצה באמת לשוב בתשובה מעולה ומובחרת. אמנם כמובן שהדברים העיקריים והשורשיים הם רק שלשה, חרטה וידוי וקבלה לעתיד, אבל אלו הם רק השורשים, ומהם מסתעפים ויוצאים עוד פרטים ופרטי פרטים.

אחד הפרטים הוא ענין הבושה. הרמב"ן בפרשה על הפסוק שלנו, מביא את מדרש רבותינו בתורת כהנים (שמיני מלואים ח), ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח, לפי שהיה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו. אמר לו משה לאהרן הגס דעתך וקרב אליו, לכך נאמר קרב אל המזבח.

פשט הדברים, שהיתה לאהרן כמין רתיעה וחרדה להתקרב למזבח, עד שמשה רבינו היה צריך לדחוק בו ולזרז אותו להתקרב אל המזבח. ומדוע באמת היה לאהרן את הפחד הזה? - אמרו רבותינו, שהיה מתירא כי היה רואה את המזבח כתבנית שור. מה פירוש שהיה נראה לו המזבח כתבנית שור? - אומר הרמב"ן, כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה', כמו שמעיד עליו הפסוק, ואין בנפשו חטא זולת מעשה העגל. והיה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו, אהרן לא הסיח דעת מהמעשה הזה, וכל הזמן היתה מחשבתו על מה שהיה עם העגל, כענין שנאמר (תהלים נא ה) **וחטאתי נגדי תמיד**. דוד המלך אומר 'וחטאתי נגדי תמיד', ואין זה מליצה, אלא באמת כך היה אצל כל רבותינו גדולי הדורות להלכה ולמעשה, שזכרו תמיד את חטאיהם ולא הסיחו מהם דעת. והיה נדמה לו כאילו צורת העגל שם ומעכב כפרותיו, ולכך אמר לו הגס דעתך, שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו.

כלומר, החטא הזה של העגל היה מצוייר בדעתו של אהרן, 'וחטאתי נגדי תמיד', ולכן ראה שם על המזבח תבנית שור, כמו עגל, והיה נדמה לו שזה יעכב את הכפרה ואת העבודה שלו.

האדם צריך להתכייש בחטאיו

זו המציאות של אהרן, וזו הבושה שצריך להיות למי שחטא איזה חטא. הרבה אנחנו מזכירים בתפילה את ענין הבושה, וכפי שאנחנו אומרים 'לך ה' הצדקה ולנו בושות הפנים' (דניאל ט, ז). כך אנחנו אומרים, אבל אמירה גרידא היא לא מספיקה, וצריכים להבין מהו ענין הבושה. הפסוק אומר (ירמיהו לא, יח) 'בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי'. וצריך להבין מהי הכפילות בפסוק הזה, בושתי וגם נכלמתי. וההסבר הוא, כי יש דברים שאדם מתכייש בהם כי הם היו לפני רבים, ויש דברים שאדם מתכייש בושה עצמית, גם בלי שאחרים ראו או שמעו ממה שעשה. וזה ההבדל בין בושה לכלימה, כי כלימה היא מרובה מהבושה. בושתי זה מאחרים, ונכלמתי זה אפילו ממני בעצמי.

ובך כותב רבינו יונה (השער הראשון אות כ"א): **החוטא יבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם.** אף פעם אדם לא יעשה חטא לפני רבים ובפרהסיא, ואפילו אם יהיה בשפל המדרגה. לכן הבושה היא מחיצה גדולה לאדם שלא יחטא, כי כל אחד מתכייש לחטוא לעיני אחרים. ולכן כתב מהר"ם אלשיך זצ"ל, שזו עצה טובה לאדם שיהיה תמיד במחיצת אנשים, כי כמו שאומר הכתוב 'ואין איש מאנשי הבית ותתפסהו בבגדו', כך תמיד הוא מהלך היצר הרע, כשהאדם נמצא לבדו, אז הוא מסוכן יותר לפול בפח היצר. וטוב לאדם שמכיר את עצמו ואת כוחותיו, להשתדל שלא להיות ביחידותא.

הוא שאומר רבינו יונה, **החוטא יתכייש מאד לעבור בפני בני אדם, ויכלם אם יכירו וירגישו בעוונותיו.** וכמו שאומר חובת הלבבות (שער הכניעה פ"ז) 'חטאי לו יריחון שכני, ברחו מעלי'. אם היתה מציאות כזו שהיו יכולים אנשים אחרים להרגיש את החטאים שלנו, היינו בורחים כל עוד רוחנו בנו. גדולי ישראל היה להם את היכולת הזו להרגיש ולהריח את חטאיו של האדם. בזהר בפרשת בלק (דקפ"ו ע"א) מובא מעשה שהיה בילד צעיר שבאו שני חכמים רבי יהודה ורבי יצחק והתאכסנו בבית אמו. אמרה לו האמא, גש אליהם לבקש ברכה, שהרי ברכה מאדם גדול זה דבר יקר וחשוב. אמר הקטן לאמא שלו, אמא, איך אגש אליהם? הרי היום הם לא קראו קריאת שמע. שמעו את זה החכמים ואמרו לו, אתה צודק באמת, היום לא קראנו קריאת שמע. ומדוע לא קראנו? - כי היינו טרודים בטרדה של מצוה, וכמו

א. ושמעתי מרבתי, כי יש בני אדם שאומרים, 'היום כולי קדש קדשים לה', ואני מתבודד עם הקב"ה'. הוא מגרש את כל בני הבית מהבית, סוגר את הדלת וגם את תרים החלון כדי שאף אחד לא יפריע, ונשאר הוא לבדו עם הקב"ה. רק מה? - את היצר הרע הוא שכח לגרש.. הוא נשאר אתו, ועכשיו הוא נשאר אתו לבד, ואז המערכה אבודה. וכל אחד צריך להכיר את עצמו לפי מה שהוא, ולדעת בחכמה ובתבונה את דרכי המלחמה שלו עם היצר הרע.

שדורשת הגמרא (ברכות יא.) שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ומקריאת שמע. אבל אתה איך ידעת שלא קראנו? - אמר להם הילד, הרחתי את זה בריח בגדיכם.

לכל מעשה שהוא לא בשלימות או חטא חלילה, יש לו את הריח שלו. 'ואם חטאי יריחו שכני ברחו מעלי'. הוא נס שחוש הריח שלנו הוא לא כל כך חזק, ואנחנו לא מריחים טוב. אבל הטהורים היו מריחים. לכן הגמרא בסוף מסכת סוטה (דף מט.) מספרת שאחד החכמים הריח שם איזה ריח, ואמר לו אביו, 'בני, טהרה יש בך'. אם חוש הריח שלך חי וקיים ויכלת לתפוס ולקלוט ולהריח נכון, אזי מוכח שטהרה יש בך.

והרבה פעמים האדם מתרץ את עצמו ואומר "שוגג היתי" וכו', וראיתי מאמר מבהיל במדרש תנחומא (פרשת ויקרא סימן ו'): "כל החוטא בשגגה כאילו עובר על [כל] מצוות ה'", והדברים נוראים.

זו המציאות שלנו, שהאדם מתבייש שיכירו וידעו בחטאיו ועוונותיו. ואם כך, אומר רבינו יונה, **איך לא יבוש מן הבורא יתברך!** איך ייתכן כדבר הזה שאדם מתבייש מבשר ודם ואינו מתבייש מה' יתברך? - אין זה כי אם לפי היות ה' יתברך רחוק מכליותיו, הכליות יועצות ומציירות. ואכן, יש את לאדם את ידיעת השכל היבשה שהקב"ה נמצא בכל מקום, אבל אין לו את ההרגשה החושית, את הציור החי והאמיתי שהוא נמצא לפני המלך. על כן יבוש מן הנבראים ולא יבוש מן הבורא יתברך.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות כח:), שבשעת פטירת רבן יוחנן בן זכאי, אמרו לו תלמידיו רבינו ברכנו. רבן יוחנן בן זכאי נשיא ישראל, אלמלי הוא היתה משתכחת תורה מישראל. שכן הוא בשעה שנפגש עם הקיסר הרומאי ביקש בקשה קטנה, תן לי את יבנה וחכמיה. יבנה היא עיר קטנה, ובה בית מדרש, ואמר רבן יוחנן בן זכאי לקיסר, אותה אני מבקש לעצמי. המלך התפלל, וכי הוא זה שאמרים עליו שהוא חכימא דיהודאי, שנותנים לו עת רצון לבקש מהמלך כל מה שהוא רוצה, וכל שהוא מבקש זה איזה כפר קטן? אבל איזהו חכם הרואה את הנולד, ויבנה וחכמיה היתה הלזו שממנה זרח מחדש אור התורה. כל התנאים הקדושים תלמידיו של רבן יוחנן ותלמידי תלמידיו, רבי אליעזר הגדול ורבי יהושע רבותיו של רבי עקיבא ועוד.

ועכשיו קודם פטירתו, באו אליו התלמידים לבקש ממנו ברכה. למה? לפי שבשעה שהאדם נפטר 'תוסף רוחם יגועון' (תהלים קד, כט), יש תוספת לנפש וזו עת רצון גדולה לבקש ברכה. אמרו לו רבינו ברכנו. אמר להם, יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו, רבינו עד כאן ולא יותר? - זה כל הברכה? שנפחד מה' כמו מבשר ודם? אמר להם הלוואי, תדעו שהרי אדם עובר עבירה בסתר ואומר הלוואי ולא יראני האדם. מבשר ודם בן

אדם מפחד ומתבייש, כי זה מצוייר אצלו בחוש, הוא יודע שאם יראו אותו איזה בושא תהיה לוי. ולכן בירך אותם רבן יוחנן, הלוואי ויהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם.

ואת מי הוא בירך בזה? - כאן מדובר על תלמידיו, תנאים קדושי עליון, ועם כל זה ציור חושי הוא אחרת.

אבל, אומר רבינו יונה, המדרגה העליונה בזה, שיכלם האדם על עוונותיו מפני ה' יתברך. כך צריכה להיות ההרגשה והתחושה. שתהיה לאדם בושא מה'. ומהי הכלימה? - ההרגשה בבושה והשתנות זיו פניו, כענין שנאמר (תהלים סט, ח) 'כסתה כלימה פני'. לא מספיק שתהיה הבושה בדעת, אלא צריכה הבושה להיות נכרת על הפנים של האדם. כמו שאדם שמתבייש במה שעשה לפני רבים, הוא מחוויר ומסמיק וכולו ברתת וחלחלה, כך צריכה להיות גם הבושה לפני ה' יתברך.

ומספרים על הסבא מקלם וצ"ל שהיו רואים את זה אצלו, כאשר היה מגיע בסליחות לפסוק 'לך ה' הצדקה ולנו בושא הפנים', היו רואים על הפנים שלו ממש את הבושא. הוא היה מחוויר ומסמיק, והיה ניכר שהוא מתבייש. כך זה אצל מי שבאמת מבין ומפנים את החטא שהוא עשה, ומצוייר לעיניו בחוש מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

ממשיך רבינו יונה: ובראות החוטא כי הבורא יתברך מעביר עונו ומאריך לו, ואינו נפרע ממנו ולא כחטאיו עשה לו ולא כעוונותיו גמל עליו, יוסיף בושא בלבבו. כשאדם רואה שעשה מה שעשה ועם כל זה הקב"ה מאריך את אפו, ולא נפרע ממנו, אלא אדרבה מקבל ברכה והצלחה בכל הענינים שלו, זה עצמו היה צריך להוסיף לו בושא בלבבו. למה? - כי הלא החוטא למלך בשר ודם ובווד בו והוא מכפר לו יבוש ממנו. כך היא המציאות, שאם אדם עשה כלפי מלך דברים מכוערים מעשים אשר לא ייעשו, והמלך מכפר לו, הוא מתבייש ממנו.

וכך רואים בחוש, אם אדם מתנהג שלא כשורה אל חברו, והשני מעביר לו ומוחל לו ואדרבה, אפילו מסייע לו ועוזר לו, האדם בתוך תוכו מרגיש בושא גדולה מאותו האדם. הוא אומר לעצמו, הנה, גמלתי אתו רעה והוא משיב לי טובה. וכלפי הקב"ה זה כפל כפלים, שהקב"ה מחיה אותנו בכל רגע ורגע, ואין גבול להשפעות הטובות שהוא נותן לכל אחד ואחד, והיה מן הראוי שהחוטא יתבייש ויוסיף בבושתו, אלא שכמו שכתב רבינו יונה, חסרה

ב. הליצינים אומרים, מעשה בעיר אחת שהיו שם כמה פרנסים שעשו מה שעשו שלא כהוגן. והיה שם בעיר ההיא ליצן גדול, ויום אחד חמד לו לצון ושלח טלגרמה לכל הפרנסים שהיו שם. מה כתב בטלגרמה? - תדע, כל מה שעשית התגלה והתפרסם. ולמחרת כל הפרנסים של העיר ברחו...

לנו ההרגשה החושית, 'כי ה' יתברך רחוק מכליותיו', ולא מצוייר מספיק בנפשותינו הדבר הזה שאנחנו עומדים לפני מלך רם ונשא, והכל גלוי לפניו והכל כתוב.

ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך

רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שאל מה פשר הבקשה שאנחנו מבקשים בתחילת התפילה, "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך", והלא הפה שלנו הוא תמיד פתוח, וכמו שהיה רגיל רבינו החפץ חיים זצ"ל לומר, שהאדם עצל בכל גופו חוץ מפיו (הובא בספר פאר הדור ח"ב דף ל"ד). וזה נראה לעינים, איך שאדם מתעצל, ועד שהולך ועד שזז יש לו מלא טענות ותירוצים, 'אני לא מרגיש טוב, או אמור להרגיש לא טוב' וכיוצא באלו תירוצים.. אבל הפה? - מדבר ומדבר בלי הרף וללא הפוגה.

אם כן מהי הבקשה שאנחנו מבקשים ה' שפתי תפתח, והלא הוא פתוח ועומד? הסביר רבי אליהו לאפיאן, על פי מעשה שהיה ברוסיה עם אחד הצארים היותר צוררים שעמדו שם, רשע מרושע ואכזרי שאין כדוגמתו. תמיד היה מנהגו שעל כל סיבה קלה שבקלים היה מורה להוציא אנשים להורג. ולכן היתה חלחלה גדולה סביב הצאר הזה, וכל מי שהיה בא אתו במגע היה חושש לחייו.

מספרים שאותו הצאר ביקש שיעשו גשר מעל אחד הנהרות הגדולים שהיו שם, ומי שקיבל את הזיכיון לבניית הגשר היה יהודי אחד שהתמחה בזה. ובאמת לאחר זמן למרות כל הקשיים והטורח מרובה, העמיד את הגשר בנוי לתלפיות. נודע הדבר לצאר הרוסי שהתמלאה בקשתו והתקיימה המשימה כפי שצריך, וביקש שיביאו אליו את היהודי שבנה את הגשר הזה אליו ביום פלוני, כי ברצונו להעניק לו מדליה על המפעל הגדול שעשה בהצלחה מרובה.

היהודי שמע את זה ונבהל, כי ידע היטב גודל אכזריותו ורשעו של הצאר, אבל לא היתה לו ברירה והוכרח לבוא. ביום המיועד הגיע לארמון, שם כיוונו אותו אל חדר המלך. נגש והקיש על הדלת, ושמע את הצאר אומר 'כן' ומזמין אותו להכנס. נכנס היהודי, ומרוב הפחד והחלחלה שאחזה אותו קפא דמו בקרבו ואיבד את כח הדיבור שלו. זו היתה המדליה שקיבל.. וכך אפשר לראות, כשאדם נמצא בזמן של פחד איום, הדיבור נעתק מגורונו.

ג. יש אבות שאם הבן שלהם מתאחר מלדבר, הם כבר דואגים. 'הבן שלי כבר בן שמונה חודשים והוא עדיין לא מדבר, מה יהיה?' הוא כבר רץ לחכמים ומבקש סגולות.. ולא זו הדאגה שצריכה להיות, אלא הדאגה האמיתית צריכה להיות על זה שהבנים מדברים ללא הרף.. על זה צריכים לדאוג, ואת זה צריכים לחנך, שהרבה פעמים כדאי לא לדבר, אלא לשתוק.

אמר רבי אליהו לאפיאן, זהו הביאור במה שאנחנו מבקשים ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. אדם נגש לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כמה מוטל עליו לפחד ולהתיירא מאת הבורא. ואנחנו מבקשים מאת ה' יתברך, עזור לנו שתהיה עם פינו בעת הטיפנו, שנוכל לדבר לפניך כראוי.

ואם כן, היאך זה שאנחנו מדברים ומתפללים, ולא חלי ולא מרגיש, אין לנו לא פחד ולא חלחלה? הביאור בזה הוא כמו שביאר רבינו יונה, 'להיות ה' יתברך רחוק מכליותיו'. אמנם אנחנו יודעים שכך זה, ואנחנו מאמינים שה' יתברך הוא מלך מלכי המלכים שהכל שלו והכל בידי, והוא האל הגדול הגיבור והנורא, אבל אין זה אלא ידיעה שכלית, וחסרה לנו ההרגשה החושית וההכרה בלב. ותפקיד האדם לחיות את הידיעות האלו בלבבו ולצייר את זה בדעתו, ואז הוא יוכל להגיע להרגשה הזו של עמידה לפני המלך, ויוכל גם להגיע לידי הבושה הזו, שכותב רבינו יונה כמה היה ראוי שהחוטא יתבייש בחטאיו.

העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו

מוסיף רבינו יונה: ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות יב:), מהו השכר של מי שבאמת מתבייש במעשיו? - העושה דבר עבירה ומתבייש ממנו, מוחלין לו על כל עוונותיו. ולמדו את זה משאול המלך, שכאשר עמד במערכה נגד הפלשתים והיתה המערכה קשה וחיפש שאול דרכים לדעת מה יהיה, הלך שאול אל בעלת האוב והעלתה לו את שמואל הנביא. אמר שמואל הנביא לשאול, למה זה אתה מפריע את מנוחתי ואתה רודף אחרי, והתנצל שאול ואמר לשמואל 'ולא ענני עוד', הקב"ה לא עונה לי, 'גם ביד הנביאים גם בחלומות'. ושואלת הגמרא, למה שאול לא הזכיר גם את האורים ותומים? הרי אדם פשוט לא יכול לשאול באורים ותומים, אבל מלך ישראל יכול לשאול את האורים ותומים (וימא ע"א ב'), ולמה שאול לא קרא לכהן הגדול ושאל דרך האורים ותומים מה יהיה במערכה? הוא לא מזכיר אלא את הנביאים ואת החלומות אבל לא הזכיר את האורים ותומים.

אומרת הגמרא, שאול המלך לא הזכיר את האורים ותומים כי התבייש להזכירם, לפי שהרג שאול את נוב עיר הכהנים, במעשה הידוע עם דואג האדומי שהסיתו וגרם לזה. לכן התבייש להזכיר ולדבר על האורים ותומים. ומה ענה לו שמואל הנביא? - ומחר אתה ובניך עמי, ודרשו רבותינו, עמי במחיצתי. אתה תשב אתי במחיצה שלי לעולם הבא.

ד. ובמדרש ויקרא רבה (אמור פרשה כו, ז), אמר ריש לקיש, באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם, בואו וראו בריה שבראתי בעולמי. כשהיה המעמד הזה ששאול המלך מקבל את התשובה הזאת משמואל הנביא, 'מחר אתה ובניך עמי במחיצתי', והוא מבין את משמעות התשובה, שלמחרת הוא יוצא

ומדוע זכה שמואל שישב במחיצתו של שמואל הנביא, ויכפרו לו על החטא הזה של נוב עיר הכהנים וכל חטאיו? בגלל כאב הלב והבושה העצומה הזו שהיתה לשאול, עד כדי כך שלא יכל מרוב הבושה להזכיר בפיו את הענין של האורים ותומים.

הדרך שיקנה כה האדם את מדרגת הכושה

איך משיגים את הבושה הזו? איך קונים את הדבר הזה? - אומר רבינו יונה, **ישיג האדם מדרגת הבושה בהתבודדו לחשוב בגדולת ה'.** אין דרך אחרת, אלא זו. על האדם למצוא את הזמן מדי יום ביומו או לכל הפחות פעם בכמה ימים, בו יתבודד בינו לבין קונו ויחשוב על גדולת הבורא וכמה רבה רעת הממרה את פיו. יחשוב האדם כמה זה רע לעשות עוון, המרחיק אותו מאת הבורא יתברך.

כי זהו עיקר רעת החטא. הרבה פעמים אדם חושב לעצמו שעבירה זה דבר רע, בגלל העונשים שיבואו עליו, היסורין והמכות. ובאמת הכל אמת, הכתוב אומר (איכה ג, לח) 'מפי עליון לא תצא הרעות', אז מהיכן מגיעים יסורי האדם והעונשים שבאים עליו? מהעוונות שלו. האדם עצמו בעוונותיו בורא את המלאכים שנפרעים ממנו, וכמו שאומר הכתוב (ירמיהו ב, יט) 'תיסרך רעתך', העוון רודף את האדם עד שנפרע ממנו. אך לא זהו עיקר הרעה של החטא והעוון, אלא עיקר הצרה היא הריחוק מה' יתברך שגורם העוון, ועל דא קא בכינא. על זה צריך להיות עיקר הצער והחרטה.

למערכה והוא ושלישת בניו נופלים בקרב, היתה אז התפעלות עצומה בשמים ואמר הקב"ה למלאכי השרת בואו וראו בריה שבראתי בעולמי. מדוע? כי בנוהג שבעולם, אדם הולך לבית המשתה עם בניו, אינו מוליד בניו עמו, כשמוזמינים אדם לחתונה, הוא לא נכנס עם כל הבנים שלו בבית אחת, אלא הוא נכנס בהתחלה, ואחד מהבנים נכנס בפתח השני, והשלישי בפתח אחר, כדי שהציבור לא ידברו מהם ותהיה בהם עין הרע. ואילו זה, שאול המלך, יוצא למערכה ויודע שנהרג, אינו חוזר חי, ויודע ששלישת בניו נהרגים אתו, ואף על פי כן שמה ויוצא. למה? - על שמדת הדין פוגעת בו. כי שאול המלך היה מוכן להכל, ובלבד שיזכה לדבר הזה, 'עמי במחיצתי'.

זה היה שאול המלך, בחיר ה'. הכתוב אומר (שמואל א' יג, ה), 'בן שנה שאול במלכו'. וכי בן שנה היה שאול כשהתמנה להיות מלך? לא ייתכן כדבר הזה. אלא, דורשת הגמרא (יומא כב:), שהיה כבן שנה לחטא. היה שאול המלך נקי מכל חטא. ואומרת הגמרא, שאמר רבי נחמן, אולי תאמר שכוונת הפסוק שהיה לו הנהגה של תינוק, כמו שתינוק משחק בעפר ובצעצועים, אולי כך גם היה שאול? ומספרת הגמרא שבאותו הלילה נתגלה אליו שאול המלך בחלומו ואמר לו וכי כך אתה מדבר עלי? שהיתה לי הנהגה כמו של תינוק? מיד אמר אותו רבי נחמן, נענית לך עצמות שאול בן קיש, טענית, ואני מבקש מחילה, וכתב רש"י מועד קטן (ט"ז ב') שהיה שאול צדיק גמור, והיה צדיק מדוד. ועיין סוכה (נ"ב ב').

ובזכרו תמיד כי ה' רואה מעשיו ובוחר כליותיו וצופה מחשבותיו, יגיע לדברים הללו. מה פירוש בזכרו תמיד? - ראיתי בספר חרדים (פרק ס"ו אות ל"ב) הכוונה, אפילו כשהאדם נמצא בציבור. מפני שהאדם יכול להיות בו זמנית גם עם ציבור, וגם עם הקב"ה. רבי אברהם אבן עזרא בפיוטו (אגלדך) אומר, 'בעמדי תוך קהלך צור לרומם לך אכרע ואכוף ראש וקומה'. כלומר, גם כשאני עומד בתוך קהלך, וכולם חושבים שעם מי אני נמצא? עם כל הקהל, אבל זה לא נכון. לך אכרע ואכוף ראש וקומה! באותו הזמן שאני נמצא עם כל הקהל, אני יכול להיות מחובר עם הקב"ה, ואיני מפריד מחשבותי מהשי"ת.

מי שרוצה להגיע למדרגה הזו, יוכל להגיע. כמובן שזו עבודה שדורשת התמסרות, אבל זה ביד כל אחד ואחד. אם אדם ישן לעצמו יום וליל את מציאות הבורא ואת השגחתו עליו ולא יסיח דעת מזה לרגע, יוכל להגיע למדרגה הזו, שגם כאשר הוא יהיה בציבור וידבר עם אנשים, ראשו ודעתו יהיו אל הבורא יתברך.

הוא שאומר רבינו יונה, בזכרו תמיד כי ה' רואה מעשיו ובוחר כליותיו וצופה מחשבותיו, אז יזכה ויגיע לדרגה הזו של הבושה.

חטאו של אהרן היה דק מן הדק עד אין נבדק

וזה מה שהיה אצל אהרן הכהן, כמו שפתחנו. מגיע יום שמיני למלואים, אותו יום שנטל עשרה עטרות (שבת פ"ז ב' הובא ברש"י ויקרא ט' א') ולא היתה שמחה כמו באותו היום לפני הקב"ה. כל אחד אחר היה רץ אל המזבח, והשאלה הראשונה שהיה שואל, איפה הצלמים? הגיעו כבר כולם?.. אבל אהרן הכהן לא הסיח דעת ממה שהיה במעשה העגל, והיה מתבייש בזה כל הזמן, עד שהיה נדמה לו על המזבח דמות של שור, של עגל, שרומזת לו שמעשיו לא יהיו רצויים לפני ה' יתברך. הוא לא מתקרב אל המזבח. רק כשמושה רבינו אמר לו קרב אל המזבח, אל תרתע, אז הוא נגש אל העבודה.

הבה נתבונן בחלקו של אהרן במעשה העגל. הרי הדבר ברור, שחטאו של אהרן לא היה אלא דק מן הדק עד אין נבדק. והראיה הגדולה לזה היא, ממה שיש בפרשיות בהמשך כל הענין של מי מריבה, שבעטיו נענשו משה ואהרן בחטא חמור, שלא זכו להכנס לארץ ישראל. ומי שקורא שם בפרשה אינו יכול להבין מה בכלל היה החטא שלהם, והמעין באור החיים הקדוש יראה שהוא מביא שם חמש עשרה ביאורים ופירושים מה היה חטאו של משה ואהרן, וזה בגלל ריבוי ההתחבטות שהיתה למפרשים מה היה החטא של משה ואהרן שבגללו לא זכו להכנס לארץ. ופירוש הדבר שהיה זה משהו שאצלנו בכלל לא היינו רואים אותו כחטא, ואין זה אלא משהו דק מן הדק. ועם כל זה, מחמת אותו חטא דק שהיה שם, לא זכו להכנס לארץ.

והנה, אם במעשה העגל היה חטא מצידו של אהרן, בודאי היתה זו סיבה טובה ומספקת שלא יזכה להכנס לארץ ישראל. ואנחנו לא רואים שהחטא הזה של העגל עיכב בידו להכנס לארץ, אלא רק אותו חטא דק מן הדק של מי מריבה, ועל כרחך שמה שעשה אהרן במעשה העגל לא היה חטא כמו שחושבים, מפני שהיה זה אונס גמור שהרי הרגו את חור כמו שדרשו רבותינו (סנהדרין ז' א'), ואדרבה כוונתו של אהרן היתה להועיל לישראל כי אם לא היה עושה מה שעשה היו הורגים גם אותו והעוון הזה היה נכתב ולא היתה כפרה לישראל, כמו שדורשת הגמרא בסנהדרין (שם).

וגם יש לזה עוד ראייה, ממה שזכה אהרן להיות כהן גדול שמכפר עבור ישראל. וכי יקחו אחד שחטא בחטאים והוא עצמו צריך לכפרה, כדי שיהיה סניגור לישראל? והלא אין קטגור נעשה סניגור (ראש השנה כו.!), וממה שנעשה כהן, על כרחך שלא היה מצידו של אהרן חטא בחטא העגל כי הוא זה.

ואף על פי כן, מכיוון שסוף סוף אהרן עשה מה שעשה, למרות שבאמת לא היה זה בגדר עוון כמו שהוכחנו, מכל מקום אהרן, למרות שהתמנה על ידי ה' להיות כהן גדול, ולמרות שהיה כליל המעלות אוהב שלום רודף שלום ומקרב את הבריות לתורה (אבות א, ב), אהרן קדוש ה', ובספר דברי הימים א' (כ"ג י"ג) כתוב: "ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים", ראה נא ראה מעלתו וקדושתו, והוא התבייש בפגם שנעשה והבושה הזו הטביעה את חותמה בו כל כך עד שכאשר נגש אל המזבח הוא לא ראה שם מזבח אלא עגל, והתיירא מלגשת אל המזבח.

הכרת הטובה לה' יתברך

אמר רבי לייב חסמן זצ"ל (אור יהל שמיני), זה היה אצל אהרן הכהן. ומה אתנו? - על כל אחד להתבונן ולפשפש ולמשמש בעצמו. מה יהיה חלילה אם אחד נכשל חלילה בחטא במזיד?! - איזו בושה ואיזה בזיון היה צריך האדם להרגיש. אם זו היתה הבושה העצומה של אהרן על פגם דק מן הדק, איך אנחנו נוכל להרים את הראש בלי בושה, על חטא ממש?

אלא שהיצר מסיח את דעתו של האדם מהדבר הזה. והדרך היחידה של האדם להתעורר בזה ולחיות בקרבו את התחושה הזו של הבושה, היא כמו שכתב רבינו יונה 'להיות מתבודד עם קונו', לשבת וללמוד בספרי מוסר ויראה, עד שייכנס בלבבו יראת הבורא ורוממותו, ומהו חטא ומהו עוון, ואז ירגיש בעצמו את הבושה.

הכתוב אומר 'בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו', ודורשת הגמרא בנדרים (דף כג), מהי היראה הזו שיש לאדם שמונעת אותו מלחטוא? - זו הבושה. כאשר לאדם

יש את תכונת הבושה, הוא נמנע מלחטוא, כמו שהסביר רבינו יונה. הרי אתה מקבל את כל הטובות האפשריות מהקב"ה, ובראש ובראשונה אלו החיים עצמם. הגמרא אומרת במסכת קדושין (דף פ:): וכך כתוב גם במדרש איכה (איכה רבה ג, לב), 'מה יתאונן אדם חי על חטאיו, די לחי באשר הוא חי'. יש אחד שהוא תמיד מתאונן על הקורות אתו, ותמיד הוא מתלונן על כל דבר. למה הפסדתי כאן, ולמה עשו לי כך, ולמה לא קבלתי את זה, ועוד ועוד. אומר הכתוב: מה יתאונן אדם חי, גבר על חטאיו. די לו בחיים שנתתי לו. אתה חי? - תשמח בזה שאתה חי.

שמעתי מאחד מרבותי, שכשהיה בחור צעיר הוא הבין את עומק כוונת רבותינו 'די לחי באשר הוא חי'. למה? - כך הוא סיפר על עצמו. פעם אחת בתקופת החופש יצאתי יחד עם החברים שלי ונסענו לים. נכנסנו לים, ואני הייתי שחיין מעולה, ונכנסתי לעומק המים. לפתע נקלעתי לתוך מערבולת, ולמרות כל הידיעה שהיתה לי בשחיה, לא הצלחתי להחליץ ממנה. התאמצתי לצאת ממנה עוד ועוד, וכל כמה שהתאמצתי, לא עלה בידי. לאט לאט כוחותי התחילו לעזוב אותי, עד שהתחלתי להבין שאין לי איך לצאת מפה. החלטתי לומר שמע ישראל, ויהיה מה שיהיה.

צעקתי בקול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ועצמתי את העינים, ואז בדיוק הרגשתי את המציל אוהז בי, והוציא אותי מהמים. אמר, אתה יודע איזה הרגשה של שמחה היתה לי, באותו הרגע שהבנתי שהחיים שלי ניצלו? אי אפשר לתאר את ההרגשה הזו. רק מי שהיה ברגעי סכנה, יודע הרגשה זו מהי, אבל מי שלא היה מעולם במצב כזה, לעולם לא יכיר את גודל הטובה והשמחה שיש לאדם על החיים שלו עצמם. הוא מה שאמרו הקדמונים, 'אין הטובה נכרת אלא בחסרונה'.

לכן 'מה יתאונן אדם חי - די לחי באשר הוא חי'. בראש וראשונה, ה' נותן לך את החיים, תשמח! ולא די בזה, אלא שאתה גם אוכל טוב, וישן טוב, ישן שמונה שעות בלילה ועוד שעתים ביום.. אל תתאונן, תגיד תודה!

וכאשר אדם מתבונן בדברים האלו, הוא צריך לשאול את עצמו: כל כך אני מקבל מהי יתברך, ומה אני מחזיר לו? אני עושה להקב"ה נחת רוח? ואז כאשר הוא ימצא שהתשובה שלו אינה חיובית, הוא לא מספיק עושה נחת רוח לבורא, וכל שכן אם חוטא - הוא צריך להתבייש. בושה אמיתית! בושה של מי שמקבל מתנת חיים, ובמקום להחזיר טובה הוא גומל רעה תחת טובה.

ומי שמוצא את עצמו במצב הזה שהוא מתבונן ורואה, אמת נכון הדבר, כל כך הרבה טובה אני מקבל ובאמת אני לא מחזיר טובה תחת טובה כמו שצריך, יקבל על עצמו לעשות

את דברי רבינו יונה. ישב ויתבודד וישטח תפילה לפני הקב"ה, רבון העולמים תזכה אותי להיות עבד נאמן לך ולעשות נחת רוח לפניך, והרוצה להטהר מסייעין אותו.

שני הדברים שאם אדם ישים לנגד עיניו יסייעו לו לעבור את מבחן החיים

וזה לשונו של רבי לייב: כיצד יוכל אדם להתקרב אל מידתו של אהרן? ב"שויתי ה' לנגדי תמיד". שכל היום יהיו הקוקים לפניו ידיעתו והכרתו את גדולת ה' יתברך ומוראו ופחדו ממנו. כדברי רבינו יונה. על ידי התבוננות מתמדת בגדולת ה', יום אחרי יום. כך יכול כל אחד להגיע למדרגה הזו.

ובאמת, רק על ידי ההתבוננות הזו בכל רגע ורגע, יכול האדם לעבור את החיים כמו שצריך. וכמו שכותב רבי לייב: "אם האדם יתבונן בדרכיו תמיד הרי הוא ניצול, ואם לאו - בהיסח דעת של רגע יכול לאבד את הכל". למה? - מפני שמציאות החיים היא שהיצר הרע מפזר לאדם הרבה מוקשים, הרבה מכשולים. אם אומרים לאדם, ראה, יש לפניך שדה מוקשים, איך הוא הולך בשדה? הוא לא הולך, הוא זוחל. הוא פוסע פסיעה אחר פסיעה, עקב בצד אגודל, ובוהן בשבע בחינות שלא יהיה שם מוקש חלילה שיכול להעלות אותו בסערה השמימה. וכי הוא יסיח דעת לרגע מהמקום בו הוא נמצא? ודאי שלא.

גם המציאות היומית היא כך. היצר הרע מפזר מוקשים על כל צעד ושעל, בכל שעה. איך אדם יכול להרשות לעצמו לרוץ? הוא אומר לעצמו 'שומר פתיים ה'.. באמת הוא פתי. הרי זו סכנה! אתה יכול לפול, ובהיסח הדעת אתה יכול לאבד את הכל. ולכן מה יעשה האדם? צריך לשמור על שיווי משקל נכון, בצד ימינו יחוקק 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. 'שויתי' הכוונה היא שמתן, כמו שפירש רש"י (תהלים טז, ח). ואין הכוונה לקנות מנורה או שלט גדול שכתוב עליו 'שויתי ה' לנגדי תמיד' ולקבוע אותו בקיר, כמו שיש כאלו שנוהגים.. אז נמצא שהקיר מקיים 'שויתי', אבל מה עם האדם עצמו? הוא צריך שיהיה ה' תמיד לנגד עיניו.

וכשאדם מחשב ורואה לנגד עיניו כל הזמן את ה', הרי זה עצמו ימנע אותו מלחטוא. כל אחד יראה על עצמו, שכאשר הוא נמצא אצל אדם חשוב ונכבד, הרי כל ההנהגה שלו היא אחרת. ואפילו אם יהיו שם כאלו שירגזו אותו, הוא לא יכעס. וכי אכעס כאן? לא נעים.. הרי יש כאן את אותו אדם נכבד. ולכן אם אדם חי עם ההרגשה הזו של 'שויתי ה' לנגדי תמיד', הרי זה עצמו ישמור אותו מכל חטא, כי הוא יתנהג בהתאם למי שעומד לפני מלך. ולכן אומר הכתוב 'שויתי ה' לנגדי תמיד' - כי מימיני בל אמוט'. זה ישמור אותי מהחטא.

והדבר השני שהאדם צריך לשים תמיד לנגד עיניו, אומר רבי לייב חסמון, מצד שמאלו יחרוט בחרט ברזל, וחטאתי נגדי תמיד. וכך, עם שני הדברים האלו שיעמדו תמיד לנגד עיני האדם, רוממות ה' וגדולתו, וחומר החטא והעוון, הוא יכול לעבור את החיים בהצלחה מרובה.

בעלי המוסר אמרו משל, לאותו אדם שהאומנות שלו היא לוליינות. מותחים חבל בין שני צדי הנהר או שני הרים, והאיש הולך על גבי החבל ואין לו בידו מאומה מלבד איזה מוט שעוזר לו לשיזוי משקל. וכך הוא הולך צעד אחר צעד, עד שעובר את כל החבל ומגיע לצד השני.

והנה זה פלא, איך הוא עושה את זה? הרי אם רגע אחד הוא יתבלבל, הוא יצנח מגובה של חמישים מטר ויותר, וייעשה כמו שעיר המשתלח. איך זה? - מפני שהוא לא מסיח דעת. באותו הזמן שהוא עובר שם על החבל, הוא לא חושב על אותם אלפי אנשים שעומדים למטה ומריעים לו, והוא לא חושב על הכסף שעתידי לקבל או על הגביע. כל כולו מרוכז רק בדבר אחד, בפסיעה הבאה שלו על החבל. הוא יודע, אם לרגע אחד הוא יביט אל האנשים שעומדים שם למטה, הוא יצטרף מיד אליהם..

כך, אומרים בעלי המוסר, גם אנחנו. אנחנו גם כן עומדים על חבל גבוה, שבהיסח הדעת מהעבודה שלנו אנחנו יכולים לפול במהמורות היצר. אסור לנו להסיח דעת לרגע, משני הדברים האלו, והם אלו שיתנו לנו את השיזוי משקל הנכון ואת היכולת לעבור בשלום את כל החבל. מימיני, ושויתי ה' לנגדי תמיד, וכאשר אדם נמצא עם הקב"ה כל ההנהגה שלו היא אחרת, ומשמאלי, וחטאתי נגדי תמיד.

דום לה' והתחולל לו - מעלת היסורין

עוד ענין שאנחנו צריכים ללמוד מהנהגתו של אהרן הכהן, היא מה שנאמר אצלו בהמשך הפרשה, 'ידום אהרן'. בזהר הקדוש (ח"ג דנ"ח ע"א) שאנחנו קוראים ביון ראש השנה קודם התקיעות כתוב, שאפילו היום, יותר משלשת אלפים שנה אחרי המעשה הזה עם מיתת בני אהרן, מי שקורא את הפרשה הזו ובוכה ומצטער על מיתתם זוכה ומוחלין לו את עונותיו, יראה זרע ויארין ימים וחפץ ה' בידו יצלה, כמו שאמרו בגמרא על היסורין (ברכות ה.).

אלו היו נדב ואביהוא, קדושי עליון. אנחנו אין לנו מושגים מהו אמורא או תנא, שעליהם העידו זוטא מינייכו מחיי מתים (מסכת עבודה זרה י' ב'), כל שכן דור המדבר דור דעה, בניו של אהרן. ואהרן הכהן, שאותו יום שנטל עשה עטרות מתהפך להיות אצלו יום של כאב נורא שאין כדוגמתו ומתים שני בניו, מה עושה? - **ידום אהרן**. אהרן שותק. לא מהרהר, לא חוקר ולא שואל למה ומדוע.

הכתוב אומר (תהלים לו, ז), **דום לה' והתחולל לו**. כאשר קורה לאדם מה שקורה, ולכל אחד קורה, שהרי אין לך אדם שאין לו יסורין (בראשית רבה צב, א). מה צריך לעשות אז? **דום לה' והתחולל לו**. פשוטו של מקרא, **דום לה'** - תשתוק. יש אחד שמבעט ביסורין. למה זה מגיע לי? הרי לשכן שלי מלמעלה מגיע כפלים.. הוא מראה להקב"ה איפה הוא היה צריך

להביא את היסורין.. אבל זה הבל הבלים, ואגרא דיסורין שתיקותא (סמ"ק מצוה ה' ע"פ ברכות ו' ב'), תשתוק. והתחולל לו - לשון תוחלת ותקווה. לא צריך להיות מיואש חלילה ולומר אבד שברי ובטל סיכויי, אלא יחד עם השתיקה וקבלת היסורין באהבה, תבטח בה' ותצפה לישועתו.

זהו פשוטו של מקרא, אבל רבותינו (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשכט) דרשו עוד בעומק כוונת הפסוק, דום לה' והתחולל לו - לשון חליל. כלומר, אם היה לך מוח בקדקדך, היית קונה חליל ושמח ומנגן על היסורין.

בגמרא אמרו (ברכות ה:), ששאלו האמוראים את חבריהם החולים, 'חביבין עליך יסורין?' והשיבו, 'לא הן ולא שכרן'. הסטייפלער זצ"ל ביאר, לא הן, בהתחלה אדם אומר, אני לא מסוגל לעמוד ביסורין, ואני לא יכול. אבל אם קרה מה שקרה ובאו עליו היסורין, לא שכרן, אל תמיר אותם ואל תחליף אותם בשום שכר בעולם. נכון, לא הן, אנחנו לא מבקשים יסורים ומעדיפים שלא יבואו, אבל אם באו, לא שכרן, אנחנו רוצים אותם ולא רוצים שום דבר אחר תמורתם.

וכתב החפץ חיים זצ"ל (שם עולם פ"ג), שמעתי מאיש זקן איש אמונים ששמע בעצמו מהרב הגאון רבי יעקב משה, הוא היה נכדו של הגאון מוילנא, בן בנו. שאמר בשם זקינו הגר"א, שאלמלי היסורין לא מצאנו ידני ורגלינו בזה העולם. כי בשעה שנפטר האדם והנשמה עולה למעלה מתראה לפניו כפף, שהוא לשקול מעשיו. יש כמין מאזנים, בעת המשפט. אם יתגבר הזכות על החובה או להיפך חס ושלוש. והוא שומע בת קול יוצאת ומכרזת יתקבצו זכויות פלוני שעשה כל ימי חייו, כל הפעולות הטובות כל המצוות שעשה וכל המחשבות הטובות יבואו ויתקבצו כאן על הכף. והקול נשמע בכל העולמות שמשתרש שם שורש נשמתו ותיכף באים כל אותם מליצים שנבראו מהמצוות, כל אותם המלאכים והסנגורים שנבראו מכח הזכויות שלו מיד באים ומתקבצים ועומדים כולם לצד ימין של הכף. ואחר כך הוא שוב שומע בת קול שיוצאת ומכרזת יתקבצו גם כן כל עוונותיו שעשה כל ימי חייו, ומתקבצים המונים המונים לבושים שחורים ומעוטפים שחורים ונתרבו מאד מאד. הרי כל אחד ואחד יודע את המציאות. והכף חוב מכריע לצד הריבוי שלהם. האדם לא מילל ולא פילל, אבל הם באים מליונים ועומדים שם.

ואומר החפץ חיים, צד החובה מכריעה את הכף, לא רק לצד הכמות אלא גם מצד סיבת האיכות, כי מלאכי הזכות אין כחם יפה כל כך שלא עשה המצוות בכוונה וברצון כראוי, הרבה פעמים אדם עושה את המצוה, אבל לא עושה אותה כמו שצריך. ואדם שמתפלל תפילה קרה, בורא מלאך קפוא.. מי שעושה מצוה בלי ראש, גם בורא מלאך בלי ראש. אם רוצים לשאול את המלאך מי אתה ומאין אתה, הוא לא יכול לענות.. אין לו פה. חסרה האיכות, זה לא נעשה בכוונה, לא נעשה בשמחה הראויה.

מה שאין כן העוונות הוא עושה אותם בתשוקה ובחפץ. והנה האדם כשרואה אז דבר זה מתמרמר מאד, כשמגיע עת המשפט והוא רואה מה שרואה, הוא חושב לנפשו, מה יהיה בסופי, ודאי יכריזו עלי שאני רשע כיון שהכף חוב מכריע. ובתוך כך יוצאת בת קול שלישית ומכרזת בקולי קולות ואומרת איה היסורין שהיו לו בזה העולם. היו לו גם יסורין לאותו פלוני? תביאו גם אותם למשקל. מיד מתקבצים כל אותם היסורים שהיו לו בכל ימות חייו, והם רצים כולם לצד ימין, והכף זכות מכריעה הרבה הרבה, כי על ידי היסורין התכפרו לו הרבה מעוונותיו והוא נשאר בחזקת צדיק, והוא שמח ומודה לה' על כל מה שעבר עליו. עד כאן מביא החפץ חיים מה ששמע בשם רבינו הגר"א זצ"ל.

זהו ה' וידום אהרן'. אנחנו יודעים ובטוחים כי הקב"ה מנהל עולמו בחסד ובריותיו ברחמים, ואם קורה מה שקורה ובאים עלינו יסורין, דום לה' והתחולל לו. גם בפשט הפשוט, שאדם צריך לייחל לה' ולבטוח בו, לעשות תפילה ותשובה ולהתחזק בתורה ולצפות לישועת ה' כהרף עין, וגם כפי מה שדרשו רבותינו, עליו לקבל את היסורין בשתיקה ובאהבה, כי לטובתו הם באים. וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת לפרשת שמיני

א. בענין משה רבינו ע"ה לא שכח תורה

מנחם אב תש"ע.

ויקרא (י"ט ט): "וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה', וישמע משה וייטב בעיניו".

פירש רש"י ז"ל: "וייטב בעיניו, הודה ולא בוש ולומר לא שמעתי", ופירש דבריו בשפתי חכמים שם: "אלא כך שמעתי ושכחתי", והם דברי הרא"ם ז"ל עש"ב, וכך אמרו במסכת זבחים (ק"א א'): "מיד וישמע משה וייטב בעיניו הודה, ולא בוש משה לומר לא שמעתי, אלא אמר שמעתי ושכחתי".

ובפירוש הריב"א ז"ל על התורה שם: "וייטב בעיניו, פירש רש"י הודה ולא בוש ולומר לא שמעתי, מקשים העולם איזה שבח הוא זה, וכי היה לו להתבייש לומר לא שמעתי כיון שלא שמע, הלא שנינו במסכת אבות (פ"ו) שבעה מידות בחכם וכו' ואחת מהם על מה שלא שמע אומר לא שמעתי.

ואמר לי הר"א שכך פירושו הודה ואמר שמעתי ושכחתי ולא בוש ולומר ששכח, שאם היה בוש היה אומר לא שמעתי, וזהו שפירש רש"י ולא בוש ולומר לא שמעתי, כלומר לא היה לו בוש שיביאהו לומר לא שמעתי, וזהו שבח גדול כשלא היה מתבייש לומר שמעתי ושכחתי, ולשון רש"י קצר הוא כי כן לשון התלמוד במסכת זבחים (הנ"ל) הודה ולא בוש ולומר לא שמעתי אלא שמעתי ושכחתי עכ"ל, וצריך לפרש כמו שפירש רש"י, והמפרש בענין אחר טועה".

ובתב הגאון אביר הרועים רבי חיים מולאזין ז"ל בספר רוח חיים על מסכת אבות (פ"א מ"א ד"ד ע"א): "על ידי העונה זוכה האדם הכל, וכמו משה רבינו ע"ה שהיה אדון הנביאים ואב החכמים, לא נשתבח אלא בענוה, וכל מה שזכה הוא בעבור ענותו, ואילו היה עכשיו אדם עניו כמשה רבינו - היה ודאי זוכה לתורה בשלימות, וכמאמרם בתענית (ז' א') למה נמשלו דברי תורה למים כו', מה מים מניחין מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עליו וכו' וכו', ולכך ניתנה התורה לו במתנה כמבואר בנדרים (ל"ח א') בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה כו', וכמאמר חז"ל בעירובין (ג"ד א') וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו ואין מקפיד כלל על כבודו - התורה ניתנה לו במתנה, ולכן לא היה משה שוכח שום דבר מהתורה, יען שלא הקפיד על כבודו כלל ונתנה לו, ולא מצינו בשום מקום שהוזהר משה מהשי"ת על התורה כמו שהזהיר ביהושע כמו שכתוב לא ימוש ספר וגו' והגית בו יומם ולילה" עכ"ל ק.

ומצאתי שכיסוד הזה כבר כתב הגאון בעל כלי יקר רבי שלמה איש לונשיץ ז"ל בספרו עוללות אפרים (ח"ד עמוד א' מאמר תצ"ב): "וענין נפלא זה הראה לנו הקב"ה בנתינת התורה,

שנתנה על הר סיני הנמוך שבהרים, ועל ידי משה הנמוך שבכריות, כמו שכתוב והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, הורה שלא היה עניו כמותו בעולם, **ואם היה בעולם אדם עניו יותר ממנו היה הקב"ה נותן התורה על ידו**, אלא שלא היה כמותו בעולם לפיכך זכה משה שתינתן התורה על ידו, ועוד עיין שם בדבריו היקרים, ועיין בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן י"ד), ובחיבורי פרי טוב (סימן י"ח) וצרף לכאן.

ולבאורה יש להבין דברות קדשו של הגאון רוח חיים ז"ל במה שכתב "משה רבינו לא היה שוכח שום דבר מהתורה", דבשלמא מההיא דנדרים שהביא שהיה משה למד תורה ומשכחה, וכן הוא במדרש שמות רבה (ר"פ מ"א), אין קושיא, דהתם קודם שמשה קיבל תורה מסיני, אבל הרי בזבחים אמרו שמשה רבינו לא בוש לומר למדתי **ושכחתי** כנ"ל, הרי ששכח.

ותו קשה לי ממאמרם במדרש שמות רבה (פכ"ה ס"י): "מיד ויקצוף עליהם משה, כיון שכעס **שכח** לומר להם שילקטו ביום הששי שני עומרים לאחד, כיון שהלכו ולקטו ביום הששי ומצאו כפלים, באו הנשיאים ואמרו למשה, שנאמר ויבואו כל נשיאי העדה ויגידו למשה ומה אמר להם הוא אשר דבר ה' ואינו אומר הוא אשר דברתי אלא אשר דבר **ששכח** ועל זה נאמר עד אנה מאנתם שהוא מכניס משה בכללם", הרי ששכח משה רבינו ע"ה ללמדם התורה כפי שלמדה הוא מפי הקב"ה, ועיין היטב בתוספות שבת (פ"ז ב' ד"ה וכתוב) ודוק.

וחשבתי לומר שכוונת רבינו הגאון רוח חיים ז"ל שכנודע השכחה טבע הוא באנוש וכל ילוד אשה מוטבע בו כוח השכחה, ומצד טבעו האדם שוכח, וזלת משה רבינו ע"ה בחיר היצירה האנושית, שכח השכחה לא היה לו כשאר בני אדם, מצד קנין הענוה, ומה שמצינו שמשה רבינו שכח כנ"ל אין זה אלא מפני סיבה חיצונית מבחוץ שגרמה לכך, אבל מצד עצמו לא היה שוכח דבר אחר שזכה לענוה רבתי דלא היה כמותו דהאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, וכמו שלימדנו להועיל הגאון רוח חיים זצ"ל.

דומיא למה שלימדנו רבותינו ז"ל במדרש קהלת רבה (פ"ז ט"ו): "כי העושק יהולל חכם, עושק שעשקו דתן ואבירם למשה רבן, איברו חכמתו ממנו, ויאבד את לב מתנה, מתונה כתיב, אלו היה משה מתון היה ניצול, אלא שהקניטו והקפידו אותו ואמרו לו ירא ה' עליכם ולא סבל אלא אף הוא הקפיד מכעסו ואמר ומאז באתי וגו'", הרי על ידי שדתן ואבירם הכעיסו והקניטו את משה שכח ואיבד תורתו.

ולבן מה שמצינו ששכח משה בעובדא דבני אהרן כנ"ל, היינו משום **שקצף** עליהם, וכזאת גם מה ששכח משה ולא לימד הלכות המן שביום ששי כפול ירד כנ"ל, שגם שם השכחה באה בעטיו של **קצף וכעס** וכמפורש בלשון המדרש כנ"ל ובזה א"ש.

ודרך לימודי מצאתי במדרש במדבר רבה (פט"ו ס"י): "רבי לוי בר רבי אומר מנורה טהורה ירדה מן השמים, שאמר לו הקב"ה למשה ועשית מנורת זהב טהור, אמר לו כיצד נעשה אותה אמר לו מקשה תיעשה המנורה, ואף על פי כן נתקשה משה וירד **ושכח** מעשיה, עלה ואמר ריבוני כיצד נעשה אותה, אמר לו מקשה תיעשה המנורה, ואף על פי כן נתקשה משה וירד **ושכח**, עלה ואמר רבוני שכחתי אותה הראה לו למשה וכו'".

וכאן לא מצינו סיבה חיצונית שתגרום למשה רבינו ע"ה לשכוח את מעשה המנורה ואף על פי כן אמרו רז"ל ששכח מעשיה, ולומר שרבינו הגדול רוח חיים ז"ל דקדק לומר שלא היה משה שוכח שום דבר **מהתורה**, אבל עשיית המנורה עם שהיא מצוה גדולה מכל מקום אינה "תורה", הדבר צע"ע, ורשמתי למזכרת לעורר לב המעיין, עד שנעיין בה היטב בס"ד, קרית צאנו, מנחם אב תש"ע.

* * *

וראיתי לנכון לקבוע כאן בסמוך לדברים האמורים לעיל עוד בענין זה שבתחילה היה משה למד תורה ומשכחה ולחבר את האהל לאחד.

נדרים (ל"ח א') "אמר רבי יוחנן בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו".

מדרש תנחומא (פרשת כי תשא ס"ט ז): "אמר רבי אבהו כל ארבעים יום שעשה משה מלמעלן היה לומד תורה ושוכח, לסוף אמר לו [משה] רבונו של עולם הרי באו ארבעים יום ואיני יודע דבר. מה עשה הקב"ה משהשלים ארבעים יום נתן לו את התורה במתנה, שנאמר ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו".

ובס"ד ברור ופשוט אצלי שרבי אבהו אזיל בשיטת רבו המובהק רבי יוחנן, כנ"ל בנדרים, ורבי יוחנן מדבר מתוך פה הקדוש של רבי אבהו, וכההיא דאמרו ביבמות (צ"ו ב') גבי רבי אלעזר ורבי יוחנן: "וכי על כל דבר שאמר יהושע בן נון היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך [של רבי יוחנן], יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך היא", ומינה נמי לרבי יוחנן ורבי אבהו ודוק. [ועיין שבת (מ"ו א'), ומצאתי לרשב"א ז"ל בבא קמא (ק"ב א') שכתב: "רבי אבהו נמי תלמידו דרבי יוחנן הוא וסבירא ליה כוותיה", ועוד עיין לרשב"א יבמות (י"ד א' ד"ה הא) ודוק].

ומעינין להשוות דברי רבי אבהו כאן במדרש תנחומא, עם דבריו שלו עצמו, שמצאתי במדרש קהלת רבה (פ"א ס"ב): "רבי אבהו אמר זה שיפוטה של תורה שאדם למד תורה ושוכחה" ודוק היטב.

וראיתי בעיון יעקב על עין יעקב נדרים שם: "בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה וכו', מהר"ם אלשיך פרשת כי תשא מקשה דלמה לא נתן לו מיד במתנה, ולמה המתין כל ארבעים יום ולמד עמו הרבה פעמים ושכח ע"ש.

ואפשר לומר ללמוד ממנו דורות הבאים שלא יגעתי ומצאתי אל תאמין אלא יגעתי ומצאתי, שהרי משה אדון הנביאים לא זכה למתנת התורה, עד שיגע עצמו כל ארבעים יום, בלי אכילה ושתיה, ואז מצא טוב זו תורה, וניתנה לו במתנה, ואפשר דמהאי טעמא אמרינן במסכת עבודה זרה (י"ט א') בתחילה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף על שמו, ופירש רש"י אחר שטרח בו נקרא על שם שלו שנאמר ובתורתו יהגה ע"ש, והוא ממש כמו משה רבינו ע"ה שלא ניתן לו התורה במתנה ונקרא על שמו תורת משה עד שיגע בה כל ארבעים יום, ועיין בפירושו רש"י שמות ל"א י"ח ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו התורה במתנה ככלה לחתן, ועיין שם כל דבריו ז"ל.

והם דברי רבותינו בירושלמי מסכת הוריות (פ"ג ה"ה): "אמר רבי יוחנן כל אותן ארבעים יום שעשה משה בהר, היה למד תורה ומשכחה, ובסוף נתנה לו במתנה, כל כך למה בשביל להחזיר את הטיפשים". ופירש בפני משה: "כל כך למה, מפני מה לא ניתנה לו בתחילה במתנה: להחזיר את הטיפשים, ששוכחין מה שלומדים, שלא יאמרו מה לנו לייגע בחנם, והתשובה ממשה שהיה חוזר ולומד, אף שהיה משכח עד לבסוף שניתן לו במתנה". ודוק היטב.

ועיין בספרי (פרשת האזינו פסקא א'): "יערף כמטר לקחי, חכמים אומרים אמר להם משה לישראל, שמא אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה, וכמה עמל עמלתי בה, וכמה גיעה גיעתי בה, כענין שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, ונכנסתי לבין המלאכים, ונכנסתי לבין החיות, ונכנסתי לבין השרפים, שאחד מהם יכול לשרוף את כל העולם כולו, שנאמר שרפים עומדים ממעל לו, נתתי נפשי עליה, דמי נתתי עליה, כשם שלמדתי אותה בצער כך, תהיו אתם למדים ממעל לו, נתתי נפשי עליה, דמי נתתי עליה, כשם שלמדתי אותה בצער".

ויש לפרש שהצער היה על זה שארבעים יום היה משה רבינו ע"ה לומד תורה ומשכח, ואין לך צער גדול מזה ללמוד תורה ולשכחה, עד שאמרו סנהדרין (צ"ט סע"א) כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת רח"ל, דוק והרחב.

ב. בענין עשה דאכילת עופות מהורים

ויקרא (י"א ב'): "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה וגו' אותה תאכלו".

ופירש רש"י ז"ל: "בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה, והלא באזהרה היא, אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה" עכ"ל.

ומבואר שבקרא "אותה תאכלו" יש מצות עשה, לפי זה שם (פסוק ט'): "את זה תאכלו מכל אשר במים", גם זה מצות עשה באכילת דגים טהורים, וכן שם (פסוק כ"א): "אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ", דהיינו מין החגבים, גם בו יש עשה "את זה תאכלו".

ודרך לימודי נתעוררתי בס"ד שצ"ב מדוע במין העופות לא נאמר כאן **העשה**, ורק נאמר (פסוק י"א): "את אלו תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס" וגו', הרי הלאו אמור, ומדוע העשה לא נאמר כאן כמו בשאר המינים בהמות, דגים וחגבים, וצ"ב.

ועיינתי בספר דברים (פרשת ראה פרק י"ד) ששם חזרה התורה על פרשת איסורי אכילה, וראיתי שבבהמה נאמר "אותה תאכלו", והיא מצות עשה כדפירש רש"י ז"ל שם (פסוק כ'), וכן שם (פסוק ט') כתוב: "את זה תאכלו מכל אשר במים" וגו', הוא עשה באכילת דגים, ועוד שם (פסוק י"א): "כל ציפור טהורה תאכלו", הוא עשה באכילת עופות, וכן שם (פסוק כ') "כל עוף טהור תאכלו" הוא מצות עשה בעופות, וכדפירש רש"י ז"ל שם, ע"ש.

וגם כאן צ"ב בתרתי, חדא שבעופות נאמר **פעמיים** מצות עשה דאכילת עופות טהורים כנ"ל, ותו צ"ב מדוע בחגבים לא נאמר כאן הציוי והעשה דאכילה כבשאר המינים כנ"ל.

ולא מסתברא מילתא לומר הואיל והתורה לא כתבה עשה בעוף טהור בפרשת שמיני כנ"ל, לכן חזרה וכפלה פעמיים עשה בעוף טהור בפרשת ראה, דמה טעם יש בכך, ועדיין אינו מובן מדוע בפרשת שמיני לא נאמר עשה בעוף טהור.

ועלה בדעתי לומר בדרך אפשר דמה שכתוב כאן בפרשת ראה "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו, כל עוף טהור תאכלו" לא קאי על מיני העופות הציפורים כדפירש רש"י וכנ"ל, שהרי כבר נאמר לעיל (פסוק י"א) "כל ציפור טהורה תאכלו", אלא קאי "כל עוף טהור תאכלו" על מין **החגבים**, והיינו נמי דסמך קרא שרץ העוף לעוף טהור, ודוק.

ובזה היו מיושבות שתי התמיהות שלנו, דאכן כאן בפרשת ראה לא נאמר פעמים עשה באכילת עוף טהור, כי קרא "כל עוף טהור תאכלו" במין החגב מדובר ואתי שפיר הכל, כי גם עשה בחגב נאמר כאן, ורק נשאר להבין מדוע בפרשת שמיני לא נאמר עשה בעוף טהור ודוק.

אמנם לפירוש רש"י ז"ל דקרא דכל עוף טהור על מיני הציפורים קאי, צ"ב שתי התמיהות דלעיל, וצ"ע ובדיקה במפרשים, וכעת אין תחת ידי אלא חומש עם פירוש רש"י ועיקר שפתי חכמים בלבד, ורשמתי למזכרת.

ויתכן דרש"י ז"ל שפירש קרא "כל עוף טהור" דקאי על מיני עופות וציפורים טהורים, ולא פירש כמו שאני הצעתי דקאי על "חגבים", אזיל לטעמיה בחולין (ס"ו סע"א) ששם כתב רש"י: "ועוף כמשמעו ולא שרץ העוף" עכ"ל.

הרי לרש"י ז"ל לא נמצא במקראות ששרץ העוף יקרא בשם "עוף" סתמא, ולכן כאן פירש דעוף היינו מיני עוף טהור דוקא ודוק. [אלא שצ"ע דמדברי רש"י חולין (ס"ד סע"א ד"ה השורץ) מתבאר דעוף נקרא שרץ העוף וצ"ע. ומצאתי שהגאון רש"ש ז"ל בהגהותיו הרגיש ע"ש].

ועבשיו עיינתי קצת בדברות המפרשים ז"ל וראיתי לרבי אברהם ן' עזרא ז"ל בפירושו לדברים שם שכתב: "כל עוף טהור, כארבה", ורבינו החזקוני ז"ל שם כתב: "כל עוף טהור תאכלו, לפי פשוטו להביא חגבים טהורים שלא הזכיר כאן", וזה כפי שהצעתי בס"ד דקרא דכל עוף טהור על מין חגב קאי, ודוק.

ורואה אני שהדברים מפורשים בדברות חז"ל, שבתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דברים שם (פסוק כ') על הפסוק כל עוף טהור תאכלו כה תרגם: "כל **גובא** דכיא תיכלון", דהיינו כל חגב טהור תאכלו, וכדכתיבנא ודוק. ונודע דרש"י ז"ל לא ראה התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל על התורה, והארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן כ"א) עיין שם וצרף לכאן].

ואחר שכבר כתבתי בחיבוריי במקומות הרבה שהתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל על חומש **דברים** מיוסד ומושתת על דברות רבותינו ז"ל **בספרי**, אמרתי לנפשי לעיין בספרי שם, ואכן כשעיינתי בספרי על פי כתב יד שם (פיסקא ק"ג) ראיתי שכך שנו שם: "כל עוף טהור תאכלו,

מצות עשה. וכל שרץ העוף טמא הוא לכם, מצות לא תעשה. רבי שמעון אומר כל עוף טהור תאכלו, אלו חגבים טהורים, וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו, אלו חגבים טמאים", והובא בילקוט שמעוני (שם רמז תתצ"א) ובמדרש לקח טוב שם הוא פסיקתא זוטרת, ועיין בפירושו רבינו הלל לספרי שם, ולגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו ספרי דבי רב שם, ובדברי הרמב"ן שם (פסוק ג) שגרסו ברייתא זו בספרי ע"ש, אבל לפנינו חסרה ברייתא זו ועיין בפירושו באר בשדה על פירושו רש"י שם ודוק. [ועיין בספר משך חכמה שם].

נמצינו למדים שלכאורה יש כאן מחלוקת תנאים ולתנא קמא קרא דכל עוף טהור תאכלו אכן על עוף טהור קאי, ורש"י כוונתה קאי, ולסברת רבי שמעון על חגבים קאי ובתר ידידה נמשך המיוחס ליונתן בן עוזיאל, ועיין בדברי הרמב"ן הנ"ל, אלא שיש להבין לתנא קמא כנ"ל, מדוע אכן כתבה כאן התורה שתי מצוות עשה בעוף, וגם לא כתבה עשה בחגב טהור, ועיין.

ובתב הרב המאירי ז"ל חולין (ס"ה א'): "שמא תאמר היתר זה [דאכילת חגבים בלא שחיטה] מהיכן בא. אפשר שמאחר שלא הוזכרה בהם שחיטה ממילא הותרו בלא שחיטה, שכל שלא נאסר בתורה בהדיא מותר הוא. ובהלכות גדולות הביאו רמז לדבר מדכתיב בפרשת שמיני זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרומשת במים מכל נפש הרומשת על הארץ, הרומשת במים אלו דגים הרומשת על הארץ אלו חגבים, ואחר שהזכירם אחר הדגים דינם כדגים. ולדעתי אין אנחנו צריכין לכך שהרי הכתוב לא קראם "עוף" אלא שרץ העוף, וכל השרצים אין להם סימנין, ואין שחיטה אלא בסימנין, והוא שכתוב אסף החסיל אסיפה בעלמא".

ולכאורה מה שכתב הרב המאירי ז"ל בפשיטות דהכתוב לא קרא לחגבים בשם "עוף" היינו כסברת תנא קמא בספרי, אבל לרבי שמעון אכן חגבים נקראים עוף, וכן נקט התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כנ"ל, וצ"ב. [גם מה שכתב שלכל השרצים אין סימנים, הוא חידוש דאם כן איך נושמים ואיך אוכלים, עיין].

ויש לעיין עוד גבי חגבים בדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל בתשובתו שבספר מעשה נסים (סימן י'), ושו"ת רלב"ח (סימן פ"ו), ולגבי עוף טהור, בשו"ת פנים יפות ח"ב (סימן קכ"ח), ושו"ת חיים שאל ח"ב (סימן מ"ב אות כ"ז), ועוד חזון למועד בעזה"י.

ג. בענין מעלי הגרה ואינם מפרסי פרסה

ויקרא (י"א ד'): "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה, את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפרס טמא הוא לכם: (ה) את השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפרס טמא הוא לכם: (ו) ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא לכם".

ובם"ד בלומדי הדברים נתעוררתי מדוע התורה הוציאה כל אחד בפני עצמו ועל כל אחד כתבה "כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפרס טמא הוא לכם", והרי יכלה התורה לכלול כל שלשת מינים אלו שיש בהם סימן טהרה אחת שהם מעלי הגרה בפסוק אחד את הגמל ואת השפן ואת הארנבת כי מעלה גרה הם ופרסה לא יפרסו טמאים הם לכם, ותו לא, וראיתי שאכן כן הוא

בספר דברים (י"ד ז) ששם נכפלה פרשת המינים המותרים והאסורים באכילה וכך כתוב שם: "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם", וצ"ב. [אחר זמן מצאתי לגאון מלבי"ם ז"ל שם שעמד בזה עיין שם כל דברי קדשן].

עוד יש לי להבין שכאן בספר ויקרא סדרה התורה גמל שפן ארנבת, ובספר דברים הסדר גמל ארנבת ושפן, ובעי טעמא מדוע שינתה התורה הסדר.

ותו יש להבין ששם הוסיפה התורה מין נוסף והוא "השסועה", וכדפירש רש"י שם: "השסועה בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות" וכדאמרו בחולין (ס' ב') עיין שם, אמנם לפי תרגום אונקלוס דברים שם שסועה אינו בריה חדשה אלא קאי על הפרסה שצריך שתהיה שסועה ועיין לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם ודוק. [ועיין לגאון מלבי"ם ז"ל דברים שם ודוק].

ודע כי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דברים שם ראיתי שכתב ששסועה היא שליל שיש לו שני ראשין ושני שדראות, ולא שיש לו שני גבין וצ"ב, ועיין בספר הכתב והקבלה דברים שם ודוק.

ה. בענין מקור איסור לא תשקצו בשאר דברים

ויקרא (י"א מ"א): "וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל, כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם, **אל תשקצו את נפשתיכם** בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם, כי אני אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ".

הרי לנו מבואר שבפרשת איסור אכילת שרצים נאמר קרא "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ" וגו', כנ"ל.

והנה עוד שם בספר ויקרא (כ' כ"ד): "אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור, **ולא תשקצו את נפשתיכם** בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא", הרי שכאן נאמר בתורה פעם נוספת "ולא תשקצו את נפשתיכם".

מכות (ט"ז ב'): "אמר רב אחאי המשהה את נקיבו עובר משום לא תשקצו. אמר רב ביבי בר אבבי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו", ופירש רש"י ז"ל: "בקרנא דאומנא, מקיזי דם בקרן במציצה".

ואחר שהתלמוד נקט לשון עובר משום "לא תשקצו", נראה דעל הפסוק האמור בפרק כ' הדברים נסמכים, ולא על הפסוק דויקרא פרק י"א שהרי שם כתוב "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ וגו'", ואחר שבתלמוד כתוב "לא" תשקצו הוי אומר שהכוונה לפסוק בפרק כ', ואכן הרב רבינו יהושע בועז ז"ל בתורה אור מכות שם ציין לויקרא פרק כ' ודוק. [ובספר דקדוקי סופרים מכות שם לא הביא גירסה אחרת, וכבר ראיתי ונוכחתי שבדקדוקי אותיות לא מציין,

ומצאתי בתלמוד כת"י דגוס כספרים דילן לא תשקצו, ובחילוק בין כשהתורה כותבת "לא" לבין כשהיא כותבת "אל" - עיין בספר משך חכמה שמות (י"ב ט), ומה שכתבתי בזה בחיבורי הדר יעקב סוף ח"ה (דף קס"ד) וצרף לכאן].

ומענין הדבר שבמסכת שבת (צ' ב') כשרב אמר לרב כהנא שיעביר החגב מעל פיו שלא יאמרו שאוכלו ועובר משום בל תשקצו דהוי כשותה מקרנא דאומנא וכדפירש רש"י שם, ציין הרב בעל אור תורה עצמו לויקרא פרק י"א, וזה סותר למה שציין כאן במכות לפרק כ', ועיין. [הגהות "תורה אור" שעל הרי"ף ברכות (פ"ג די"ד ע"א) ציין לויקרא פרק כ' ע"ש, וגם בחכמת אדם (כלל ס"ח ס"ה) העתיק ואל תשקצו והיינו דפרק כ'].]

והנה המעיין היטב בסוגיא במכות שם יראה דפותחים באיסור של האוכל בינתא שעובר בלאו דשרץ השורץ בארץ האמור **בפרק י"א**, וכן האוכל פוטיא שעובר בלאו דשרץ השורץ האמור בפרק י"א ומיד אחרי זה אמרו מאן דמשהא נקביו עובר משום בל תשקצו עיין בסוגיא, ושמע מינה דעל קרא דפרק י"א נסמך איסור זה ולא על קרא דפרק כ', ולפי זה שיבוש יש בספרים שלנו ובמקום "לא" תשקצו, צריך לומר "אל" תשקצו דפרק י"א ודוק היטב.

ובס"ד ראיתי בזה דברים מפורשים בספר יראים השלם (סימן ע"ג): "שלא לשקך את הגוף, הזהירה תורה לישראל בפרשת ויהי ביום השמיני [ויקרא י"א] דכתיב אל תשקצו את נפשותיכם פירוש אל תמאסו עצמכם ואל תאכלו במאוס ובשיקוץ כדאמר רב ביבי בר אביי באלו הן הלוקין האי מאן דשתי מיא בקרנא דאומנא עובר בבל תשקצו". ומבואר בדבריו באר היטב דבקרא **דספר שמיני פרק י"א** עסקינן אל תשקצו ודוק היטב.

וגם הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (לאוין קע"ט) כתב וכלל ענין השותה בקרנא אומנא זה בלאו אל תשקצו את נפשותיכם דויקרא פרק י"א, וכן רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (ש"ג אות צ"ג), וריבב"ן ברכות (דף קמ"ט) שבספר גנזי ראשונים ברכות [והמהדיר בהערותיו שם שציין לויקרא פרק כ' לא דק], ורבינו יצחק אור זרוע ז"ל ח"א (סימן קל"ז ד"ה אמר) ובנו בספר דרשות רבי חיים אור זרוע (סימן ל"ו), וסמ"ק (מצוה פ'), והרא"ה בספר ארחות חיים יו"ד (הלכות מאכלות אסורות אות ל"ח), העתיקו לאיסור משהא נקביו מקרא דפרק י"א, וזו לשון רבינו ירוחם ז"ל חלק תולדות אדם וחוה (נתיב ט"ו ח"ה דקמ"א ע"א): "המשהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא כלומר כלי שמקיזין בו הדם עובר **באל** תשקצו את נפשותיכם כך פשוט במכות", הרי שהעתיק דברי התלמוד דמכות עם קרא **דאל** תשקצו והוא האמור בפרק י"א ולא כנוסח ספרים שלפנינו ודוק.

ולאותו ראשון עלום שם ז"ל בספר ארחות צדיקים (שער א' שער הגאון) ראיתי שכה כתב: "ולא ישתה ולא יאכל בכלים מאוסים, פן יעבור באל תשקצו את נפשותיכם (ויקרא י"א מ"ג), אלא הכל יהא בנקיות. גם שולחנו גם מטתו יהיו נקיים, וכל עניניו יהיו נקיים", הרי שנקט לקרא דפרק י"א, אבל שם בארחות צדיקים (שער ט"ו שער הזריות) כתוב: "וצריך זריות ביותר שלא ישהה נקביו, גדולים וקטנים, אפילו רגע אחד, שלא יעבור על "לא תשקצו" (ויקרא כ' כ"ה)", וכאן הביא לקרא דפרק כ', ובודאי כאן יש טעות הדפוס ודוק.

ולא הבנתי מדוע רבינו בעל החינוך ז"ל (מצוה קי"א) כלל ענין איסור השתיה בקרנא דאומנא בכלל דברים המשקצים הנפש כגיעולי גויים היוצאים ומסתעפים מלאו דאכילת ושתיית תקרובת עבודה זרה ע"ש, ולא הזכיר כלל דרשת התלמוד דמקרא דבל תשקצו נפקא כנ"ל, ובספר מנחת חינוך שם לא עמד בזה ושתק וצ"ב.

ובפרט יש להבין שיטת בעל החינוך ז"ל, שהרי ספרו בנוי ומושתת על ספר המצוות להרמב"ם ז"ל כמפורסם, והרי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (לאוין קע"ט) כלל ענין איסור משהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא בלאו דלא תשקצו, ולדעת רבים ושלמים שיטת הרמב"ם ז"ל דאיסור בל תשקצו בדברים הנ"ל מן התורה, ואם כן גם בעל החינוך ז"ל היה לו לכלול איסור בל תשקצו דמשהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא בלאו דלא תשקצו, ולא בלאו דתקרובת עבודה זרה, וצ"ב.

ובעת עלה בדעתי בס"ד שיתכן לומר שבעל החינוך ז"ל לטעמיה, שהרי שם בספר החינוך בפרשת ראה (לפנינו מצוה תע"ב) מתבאר דסובר דאיסור בל תשקצו בשאר דברים אינו אלא מדרבנן וכדכתב להדיא הגאון חקרי לב יו"ד (ח"ב ס"ס ק"מ) ע"ש, וכן כתב במנחת חינוך (מצוה קס"ג אות א' דל"ה ע"ב) ועיין שו"ת לחם שלמה יו"ד (ס"ס קי"ב), ע"ש, ולכן אם היה כותב איסור משהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא בלאו דלא תשקצו, היה מקום לחשוב שדעתו בזה כרמב"ם ז"ל דהוי איסור תורה כנ"ל, ולכן שם השמיט ולא כלל זאת בלאו דבל תשקצו, וצע"ע.

עוד התבוננתי וראיתי שלפי הנראה בעל החינוך ז"ל נמשך בזה אחרי דברי הסמ"ג, שאף הוא בסוף לאוין קמ"ח שעניינו תקרובת עבודה זרה הזכיר ענין איסור בל תשקצו במשהא נקביו ושותה בקרנא דאומנא ע"ש, ועיין מה שכתב בזה בספר חקרי לב יו"ד (ח"ב סימן ק"מ דקט"ז רע"ב), אלא שהגאון חקרי לב ז"ל לא הזכיר דברי הגאון תבואות שור ז"ל (סימן י"ג אות ב') שנקט בדעת הסמ"ג דהוי דאורייתא וצע"ק. [ודע כי בעל החינוך ראה לסמ"ג ומזכירו בספרו, וכמפורש ספר החינוך (מצוה רכ"ח) שכתב "והרב הצרפתי" וכו', וכוונתו על סמ"ג עיין שם ותווכח, וכן כתבו בספר מנחת חינוך (שם אות א'), ובספר יד דוד בבא מציעא (ק"יא א' דר"ב סע"ב) ודוק היטב].

והגאון מהרמ"ך ז"ל בשו"ת שואל ונשאל ח"ב (יו"ד סימן קי"ז) נקט בפשיטות דהתלמוד במכות לקרא דפרק כ' התכוון ע"ש, ולא זכר לכל האמור, ועוד הרבה יש לעמוד בדבריו ז"ל יעיין המעיין ע"ש, ולעומתו הרב בעל תורה תמימה ז"ל קבע והביא דברי התלמוד על הפסוק בויקרא פרק י"א ע"ש, ולא נימק מדוע עשה כן, ע"ש. [ומה שכתב שם (אות קצ"ה) להעיר על דברי רבינו הט"ז - כמנהגו דבריו אלו לקוחים מהגהות מהר"צ חיות ז"ל למכות שם, ובעניויותי אין דברים מבוררים אצלי כנ"ל, ויתבאר במקומו בס"ד].

* * *

בס"ד לעיל הארכתי לברר מאיזה פסוק נפקא לן איסור זה דבל תשקצו במשהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא, אם מקרא דפרק י"א או מקרא דפרק כ' כנ"ל, אל יהיה דבר זה קל בעיניך, כי לכאורה יש בו נפקותא גדולה אם מקרא דפרק י"א למדים איסור זה או מקרא דפרק כ', והוא לענין התראה, ואביא דברי הגאון ז"ל בספר מנחת חינוך (מצוה ט"ז אות י"א): "בפסח ראשון בפרשת בא כתיב ועצם לא תשברו בו, ובפסח שני בפרשת בהעלותך (במדבר ט' י"ב) כתיב ועצם

לא ישברו בו, והוא נפקא מינה גדולה לדינא, דעיין שבועות (כ' ב') וברש"י שם (ד"ה ואזהרתיה, וד"ה אכלתי), דצריך להתרות לעובר עבירה מפסוק זה, וכולי עלמא מודים שאם מתרים בו מלאו אחר ודאי אין זו התראה, עיין תוספות שבת (ע"ג ב' ד"ה משום זורע) ע"ש.

אם כן כאן דהווי שני לאוין, אם כן אם בפסח ראשון התרו משום פסוק ועצם לא ישברו ודאי אינו חייב, כי הוא סובר שמלעיג בו, כי זה הוא בפסח שני ואפשר דגזירת הכתוב דוקא שם ואין זו התראה, וכן בפסח שני אם התרו בו משום לאו אחר דלא תשברו גם כן לא הווי התראה, דפסוק זה הוא בפסח ראשון, והווי ליה כאילו מתרין בו משום לאו אחר, וצריך להתרות בו בכל פעם משום לאו הנכתב בעבירה זו, ועל כל פנים לא מלאו אחר דכולי עלמא מודים דלא הווי התראה" עד כאן דברי הגאון מנחת חינוך ז"ל, ועוד לו שם (מצוה י"ט אות א') ועוד לו שם (מצוה ל"ב אות ב') ועוד בהרבה מקומות כנודע.

ומבואר דכאשר מתרים בעובר העבירה, צריך להתרות אותו מהפסוק האמור בתורה ולא מפסוק ולא אחר, ואם כן למאן דאמר דהשותה בקרנא דאומנא עובר בלאו דאורייתא והוא לאו "ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף" האמור בפרק כ', יש לומר שאם יתרו בו מלאו "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם", האמור בפרק י"א, לא הוי התראה, כי יסבור שלועגים עליו, וכדכתב במנחת חינוך וכנ"ל ודוק היטב.

אמנם יש לעיין אם יש מקום לחלק ולומר דשאני התם בקרבן פסח שיש בו שני לאוין עצמיים לאיסור שבירת עצם, אחד בפסח ראשון, ואחד בפסח שני, ולכן אם אינו מתרה בלאו המיוחד לו יש לומר דסובר שלועגים עליו, מה שאין כן בנדון דידן גבי כל תשקצו במשהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא, שאינו לאו עצמי לדברים אלו דוקא, אלא כל תשקצו הוא לאו מיוחד לענין איסור שרצים, ואגב כללו בו גם איסור למשהא נקביו ולשותה בקרנא דאומנא שגם זה מעניני שיקוף ומיאוס נפש האדם, ועיין היטב בדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (לאוין קע"ט), ובדברי הגרי"פ פרלא ז"ל דלקמן ודוק היטב.

ולבאורה ממקום אחר יש לומר דאין נפקותא בנדון דידן, שאף שננקוט שאיסור משהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא מן התורה - מלקות מנין, והרי אינו אלא לאו שבכללות וכדכתב הט"ז יו"ד (סימן קט"ז אות ו') ואין לוקין על לאו שבכללות כנודע.

מיהו עדיין הרבה יש לעיין בהא, ומצאתי בס"ד בספר ראבי"ה ח"א (מסכת ברכות ר"ס ס"ט) שכה כתב: "ובפרק אלו הן הלוקין אמר המשהה נקביו או מאן דשתי בקרנא דאומנא **לוקה** משום כל תשקצו את נפשתיכם", ופשוטו דהוא ז"ל סובר שהם איסור תורה וכדעת הרמב"ם, רבינו יונה, הרמ"ה, רא"ם, סמ"ג, וסמ"ק, טור, והרא"ה מלוניל, וגם לוקה, ופשוטו דלוקה מן התורה, ובטעמו יש לומר דאף דנימא דלאו זה לאו שבכללות יש בו מלקות וכדכתב מרן ז"ל בכסף משנה הלכות עבודה זרה (פ"א ה"א) והובא בהגהות מהר"צ חיות ז"ל למכות (ט"ז ב'), ובספרו תורת הנביאים (דף קס"ט ובהערה שם), ובעיקר הדבר מצאתי שקדמו הפרי מגדים או"ח (סימן רס"ו אש"א אות ו'), ועיין מה שכתבו בזה הגאון רבי יהודה סיד ז"ל בספרו נר מצוה ח"א (דף כ"ח ודף כ"ט) עש"ב, והגאון המובהק מהר"ם ז"ל מבריסק בספר היקר מקור מים חיים יו"ד (סימן קט"ז) ולא

הביא דברי הריטב"א מכות (ט"ז א') ושבועות (ל"ו א') ע"ש, ובהגהות יד שאול יו"ד (שם) והגהות יד אברהם יו"ד שם, ובחיבורי ברית יעקב (סימן י"ט אות ג' דקע"ז ע"א), ועיין בהערות על הראב"ה שם, ועוד יתבאר בס"ד.

וראיתי כעת שבספר חקרי לב יו"ד (ח"ב סימן ק"מ ד"ה ואחרי דקט"ו ע"א) בא לו בארוכה בענין זה, ולפי מה שהביא שם על לאו דלא תשקצו האמור בפרק כ' לכולי עלמא אין לוקים ע"ש, ולדבריו ז"ל יש לעיין ולהתיישב באמור כאן, ועיין רש"י מעילה (י"ז רע"א) דמתבאר דלוקה על בל תשקצו דפרק כ' וצ"ע.

ו. בענין איסור לא תשקצו אם הוא מן התורה

ויקרא (י"א מ"א): "וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל, כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם, אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם, כי אני אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ".

מכות (ט"ז ב'): "אמר רב אחאי המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו. אמר רב ביבי בר אבבי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו".

ופירש רש"י ז"ל: "בקרנא דאומנא, מקיזי דם בקרן במציצה". מדברי רש"י מתבאר ד"קרנא דאומנא" הוא קרן כעין צינור דמקיזים דם ומוצצים הדם דרכו, אבל בדברי הרמב"ם ז"ל סוף הלכות מאכלות אסורות (פי"ז הכ"ט) מבואר שהוא כלי שמניחים הדם בו, ומצאתי בספר ערוך לנר נדה (כ' א') הרגיש בזה עיין שם, ועיין בדברי רבינו יונה והרב המאירי ז"ל דלקמן.

וראיתי לגאון יעב"ץ ז"ל בספרו שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב (סימן קע"א): כתב שם אודות "כלי המיוחד למי רגלים ורעי שנשתמש בהם בקבע. לא מבעיא לי בכלי חרס שאינן יוצאין מידי דפיין לעולם. אלא אפילו כלי שטף. פשיטא לי דלא מהניא בהו אפילו הגעלה ואין צריך לומר שפשוף, דלאו מידי הוא לענין זה, דטעמא משום רוח רעה ששורה עליהם וכקרנא דאומנא, ולא הזכיר התלמוד בו לא הכשר ולא הגעלה".

ומדבריו ז"ל נראה דמה שאין לשתות בקרנא דאומנא הוא משום רוח רעה, ונעלם ממני ולא ידעתי מנין דבר זה דרוח רעה שורה על קרנא דאומנא ושזה טעם האיסור, והרי בדברי התלמוד מכות שם, ובדברי רבותינו הראשונים ז"ל אמרו טעם אחר דבל תשקצו כנ"ל וצ"ב.

והנה בעיקר איסור זה דבל תשקצו בשאר דברים כגון המשהה נקביו או השותה בקרנא דאומנא אם הוא מן התורה נחלקו רבותינו הראשונים כמלאכים ע"ה, וזו לשון הריטב"א ז"ל מכות שם: "אמר רב ביבי אבבי האי מאן דשתי בקרנא דאומנא וכו'. מפורש במהדורא קמא פירוש רבינו מאיר הלוי ז"ל בזה, ונראה ממנו דסבירא ליה שזה איסור תורה, אבל כל המפרשים ז"ל כתבו שאינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, כאיך דהמשהה נקביו".

והרב המאירי ז"ל מכות שם: "מדברי סופרים שלא להמאיס אדם את עצמו בעשיית דברים המאוסים ושנפשו של אדם קצה בהם לפחיתותם, דרך הערה אמרו המששה את נקביו עובר משום כל תשקצו את נפשותיכם, וכן אמרו על מי ששותה בכוסות המציצה שהמקזיזים רגילים בהם, או בקערות המצויות אצלם להיות דם המוקזים שותת לתוכם, שהוא עובר משום כל תשקצו, וכן בכל הדומה לזה".

והרשב"ץ ז"ל בספר זהר הרקיע (לאיון קצ"ד אות ע"ב) כתב: "מה שאמרו מאן דשתי בקרנא דאומנא וכן המששה א נקביו עובר משום כל תשקצו אינו אלא אסמכתא בעלמא מדבריהם, וכן כתב בפירוש הרמב"ם ז"ל". והביאו החיד"א ז"ל בספר יעיר אזן (מערכת ל' אות י"ט), ומשמעות דברי הגאון מבי"ט ז"ל בספר קרית ספר סוף הלכות מאכלות אסורות דהוי דרבנן ע"ש.

אבל כבר בא חכם הוא גאון עוזינו רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בספרו חקרי לב יו"ד (סימן ק"מ) ובא לו בארוכה בבירור ענין זה עיין שם דכל רז לא אניס ליה וכל קריה לא נשגבה ממנו, זיע"א, ושם הביא לרבותינו הפרי חדש והגינת ורדים שכתבו בדעת הרמב"ם דהוי איסור דרבנן, והוא האריך לתמוה ולדחות זאת, והעלה שגם הרמב"ם סובר דאיסור זה מן התורה, וכדבריו שדעת הרמב"ם שהאיסור מן התורה כן כתב בספר תבואות שור (יו"ד סימן י"ג אות ב'), וכן כתבו בדעת הרמב"ם בשו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"ג סימן קכ"ב), והגרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות דרס"ג ח"ב הנ"ל, ועוד הרבה אחרונים, עיין בנסמן לקמיה. [ובשו"ת שואל ושאל ח"ב (יו"ד סימן קי"ז) נקט בפשיטות שהרמב"ם סובר שאיסור זה מדרבנן ולא ראה דברי הרמב"ם בספר המצוות ודברי החקרי לב ושאר אחרונים שהוכיחו שהרמב"ם סובר שאיסור זה מן התורה].

ושם כתב הגאון חקרי לב ז"ל שלא נגלה לנו מי הם "כל המפרשים" שכתב הריטב"א בשמם שאיסור כל תשקצו במששה נקביו והשותה בקרנא דאומנא הוי דרבנן, ואין לנו כי אם הריטב"א לבדו עיין שם. [ובסוף דבריו ממש (ר"ה א"ק) כתב: "ועיין בספר החינוך פרשת ראה (מצוה ת"פ ולפינו תע"ב) שיש לדון דסבירא ליה דכל תשקצו איסורו מדבריהם" ע"ש].

ולדינא אסיק בחקרי לב שם דאיסור כל תשקצו בשאר דברים הוא מהתורה, אחר שכך סוברים הרמב"ם, והרמ"ה, והרא"ם בעל יראים, והסמ"ק, והטור, והר"א מזרחי, וכן יש לנקוט בדעת הרשב"א והר"ן כדי ליישב תמיהת המשנה למלך עליהם כולם סוברים דאיסור כל תשקצו בשאר דברים מן התורה ע"ש.

ויש להוסיף דברי הרא"ה מלונל ז"ל בספר ארחות חיים שנראה שדעתו דאיסור זה מן התורה, וכדכתב בשדי חמד פאת השדי (מערכת ב' כלל ח'), וגם הגרי"פ פרלא ז"ל (שם) דעתו שכל תשקצו בשאר דברים הנ"ל הוא מן התורה וכדכתבו הראשונים הנ"ל שהביאם שם, וכתב על אחד המיוחד מגדולי האחרונים שנקט שאיסור זה הוי דרבנן ש"דבריו בלי יסוד", ועיין בשדי חמד (מערכת ב' כלל י"ח וכלל צ"ו), ופאת השדי שם (מערכת ב' כלל ח' וכלל י') ודוק.

ואני הקטן מוסיף שכן דעת רבינו יונה גירונדי ז"ל דאיסור זה מן התורה שמצאתי לו בספר שערי תשובה בשער שלישי במדרגה החמישית לאוין שיש בהן מעשה (אות צ"ג) כתב: "אל תשקצו את נפשותיכם (ויקרא י"א מ"ג) הוזהרנו בזה שלא לאכול הדברים הנמאסים על הנפש, שלא יאכל

דג או חגב עד שימות, וכן לא ישתה בקרן מקיזי דמים, והמשהה את נקביו עובר משום אל תשקצו את נפשותיכם".

ובל ריהוט דברי רבינו יונה ז"ל מעיד דסבירא ליה בפשיטות שאיסור זה דמשהה נקביו והשותה בקרנא דאומנא הוא איסור תורה שהרי בשערי תשובה שם מונה את הלאוין דאורייתא שבני אדם נכשלים בהם, ואם היו איסורים דמשהה נקביו ושותה בקרנא דאומנא מדרבנן לא היה רבינו יונה ז"ל מזכירם שם במדרגה החמישית הנ"ל וז"ב. [ותמה אני על עצמי שלפי שעה לא ראיתי לרבותינו גאוני בתראי ז"ל עם שהאריכו בבירור דעות רבותינו בענין דאיסור כל תשקצו משהה נקביו וכו' שיוזכרו דברות רבינו יונה ז"ל שסובר שהוא מן התורה, ופלא].

ובן נראה לי שהראבי"ה ז"ל דעתו שאיסור זה מן התורה, כי מצאתי בספר ראבי"ה ח"א (מסכת ברכות ר"ס ט"ט) שכה כתב: "ובפרק אלו הן הלוקין אמר המשהה נקביו או מאן דשתי בקרנא דאומנא לוקה משום כל תשקצו את נפשותיכם", ופשוטו דהוא ז"ל סובר שהם איסור תורה וכדעת רוב הראשונים הנ"ל.

וגדולה מזו הוא ז"ל סובר דלוקה על זה, ופשוטו דלוקה מן התורה, ובטעמו יש לומר שאינו סובר דהוי לאו זה לאו שבכללות עיין בהגהות יד אברהם יו"ד (ס"ס קט"ז) ובהגהות יד שאול שם, ואף דנימא דלאו זה לאו שבכללות מכל מקום יש מקום שיש בו מלקות וכדכתב מרן ז"ל בכסף משנה הלכות עבודה זרה (פי"א ה"א) והובא בהגהות מהר"צ חיות ז"ל למכות (ט"ז ב'), ובספרו תורת הנביאים (דף קס"ט ובהערה שם), ועיין מה שכתב בזה הגאון המובהק מהרי"ם ז"ל מבריסק בספר היקר מקור מים חיים יו"ד (סימן קט"ז), ובחיבורי ברית יעקב (סימן י"ט אות ג' דקע"ז ע"א), ועיין בהערות על הראבי"ה שם, ועוד יתבאר בס"ד.

ולענין דינא עם שרבים מרבותינו האחרונים ז"ל כתבו בפשיטות דאיסור כל תשקצו בשאר דברים כמשהה נקביו והשותה בקרנא דאומנא אינו אלא מדרבנן וכמצויין בשדי חמד הנ"ל, ובשו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"ג סימן קכ"ב דנ"ט ע"ג ד"ה והנה) כתב שלרוב הפוסקים איסור זה מדרבנן, וכן העלה הגאון רנ"ך ז"ל בספר מעשה נסים (סימן פ"ד דף כ"א), והגאון מהרמ"ך ז"ל בשו"ת שואל ונשאל ח"ב (יו"ד סימן קי"ז), ועמם ספר תורה הגאון חיד"א ז"ל בספרו יעיר און (מערכת ל' אות י"ט) שפסק דאיסור זה אינו אלא מדרבנן, ע"ש.

והנה לא יהיה הדבר אלא ספק, הרי קיימא לן כל שנחלקו הפוסקים אם האיסור הוא איסור תורה או איסור דרבנן - נקטינן דהוא אסור מן תורה כמו שלימדנו מרן ז"ל בבית יוסף (סימן רכ"ה דקמ"ג ע"א) משם תשובות הר"ן ז"ל, וכך דעת מרן ז"ל עצמו וכאשר כתב הגאון המובהק רבינו עוזר ז"ל בספרו אבן העזר או"ח (סימן קס"ו) ע"ש וכן כתב הגאון פתח הדביר (סימן קפ"ו אות ב' דקפ"ו ע"א) ועוד לו שם (סימן קצ"ד דרי"ב ע"א), וכך גם הסכמת האחרונים לדינא וכדכתב הגאון חיד"א ז"ל ביעיר און (מערכת ס' כלל כ"ו), וכן הסכים הגאון רבי יצחק טייב ז"ל בספרו ערך השלחן יו"ד (סימן ק"י סוף אות י"ט דצ"ו ע"ג) וכן כתב גם בספרו חקת הפסח (סימן תל"ג אות י"א) ובספרו ווי העמודים (סימן כ"ד סק"י דל"ו ע"ג) עיין שם.

וכבר בא חכם הוא גאון עוזינו רבי חיים פונטרמולי ז"ל בספרו היקר פתח הדביר ח"א (סימן ג') אות ב' ד"ח ע"ג, וסימן קפ"ו אות א' דקפ"ז ע"א, וסימן קצ"ב ס"ג דרי"ב ע"א), ועוד לו שם ח"ב (סימן קצ"ב ס"ב ד"ו ע"ד), ועוד לו שם ח"ג (סימן ש"מ אות א') וברי פתגמא דנא באורך וברוחב מדברי גאוני קמאי ובתראי וכתב שם שכך **דעת מרן ז"ל**, ועיין בזה לגאון מהרי"ד זיצהיים ז"ל בספרו מנחת עני ח"א (ערך ספק דף נ"ט), ולגאון רבי יצחק בן וואליד ז"ל בשו"ת ויאמר יצחק ח"א (יר"ד סימן ס"א דמ"ח ע"ג), ולגאון מהרש"א אלפנרדי ז"ל בשו"ת הסבא קדישא ח"א (סימן כ"ב ד"ע ע"א ודע"ו ע"א), ולגאון רבי יצחק אבולעפיה ז"ל בשו"ת פני יצחק ח"ו (הוי"מ סימן ב' דט"ו סע"א), ולגאון שמו"ח גאגין ז"ל בספרו שמח נפש (מערכת ס' כלל ט"ל), ולגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל בספרו ברכת יוסף ח"א (סימן נ"ח דף קע"ח), ולרבינו הגאון חח"מ ז"ל בשו"ת אור לי (סימן צ"ג ד"צ סע"ג וע"ד), ובספרו שדי חמד (מערכת ס' כלל ט"ל), ובחלק דברי חכמים (סימן ס"ו), וגם הוא כתב משם האחרונים דדעת מרן ז"ל כן דכל הנסתפק לנו אם הוא מן התורה או מדרבנן מיקרי ספיקא דאורייתא לחומרא, ונתבאר במקומו בס"ד ואכמ"ל. [ועיין בחיבורי נר יהודה (סימן ו' דף ק"ב) ע"ש, ובחיבורי ברכי נפשי ח"א (סימן י"ג דף ס'), ושם ח"ב (סימן ט' דף קמ"ט), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן כ"ו דף ק"כ)].

ובל זה ללמד למקום אחר כי בהגלות נגלות דברות רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל: הרמ"ה, ורבינו יונה, והראב"ה, והרא"ם, והסמ"ג, והסמ"ק, והטור, וארחות חיים, ורבינו אליה מזרחי, ולדעת רבים ושלמים כך סוברים גם הרמב"ם, וכן הרשב"א והר"ן כנ"ל, והגרי"פ פרלא ז"ל העלה שכך גם דעת רב סעדיה גאון ז"ל, ומרן ז"ל בבית יוסף לא ברירא ליה דהוא איסור דרבנן ומצדד לומר דהוא מן התורה, הכי נקטינן, וכהכרעת הגאון חקרי לב ז"ל, ועיקר.

ועתה ראיתי לגאון המובהק רבי יוסף רוזנברג ז"ל בספרו היקר דברי יוסף על יו"ד (ח"א סימן נ"ב דכ"ט ע"ג) שכתב שדעת רוב הראשונים דאיסור בל תשקצו מדרבנן, וכן נראה להוכיח שהוא מדרבנן מגיטין (ע' א'): "תני רבי חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף, סעודתך שהנאתך ממנה משוך ירך הימנה, ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקבין", והנה מאי קא משמע לן רבי חייא, הא איסורא איכא משום בל תשקצו, וכי תימא רבי חייא מיירי לענין בריאות הגוף, מכל מקום אי הוי איסורו דאורייתא לא היה לו לאשמועינן בריאות הגוף ולא האיסור דאורייתא, אבל אם האיסור רק מדרבנן אם כן רב אחאי במכות (ט"ז ב') שאמר "המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו", הוא המחדש דין זה ולא היה עדיין איסור זה בזמן רבי חייא" ע"ש.

והנה מה שכתב הגאון דברי יוסף ז"ל שאיסור בל תשקצו לרוב הפוסקים מדרבנן - כבר נתבאר לעיל דלענינו הרואות נראה איפכא דלרוב הראשונים איסורו מן התורה וכדכתב להדיא בחקרי לב יו"ד שם, ועיין פרי מגדים (אשל אברהם סימן צ"ב אות ב', וסימן קנ"ד אות י"ט, וסימן רס"ו אות י"ג) ומשנה ברורה (סימן צ"ב אות ז') וביאור הלכה (שם ד"ה היה) וערוך השלחן יו"ד (סימן ט"ו אות ב', וסימן קט"ז אות כ') וצ"ע.

והראיה שהביא הגאון דברי יוסף ז"ל מההיא דגיטין להוכיח שאיסור בל תשקצו מדרבנן - בעניותי איני מבין, דלעולם יש לומר דאיסור בל תשקצו במשהה נקביו מן התורה הוא,

ולא קשיא מה משמיענו רבי חייא, כי כבר לימדנו רבותינו הפוסקים ז"ל דלא מיקרי בל תשקצו אלא בגוונא דאינו יכול להתאפק וגבר כוח הדוחה, אבל "כאשר נתעוררה לו תאוה קצת להתפנות כל שאינו נדחק להוציא הנקבים ורק יש לו התעוררות בעלמא אין בזה משום בל תשקצו" וכדכתב להדיא בספר משנה ברורה (סימן צ"ב אות ז' ואות י') ובביאור הלכה שם (ד"ה היה וד"ה קורא וד"ה אבל), ועוד שם משנה ברורה (סימן רכ"ז אות י'), וכבר כתב כן בספר אליה רבה (סימן ג' אות ט', וסימן צ"ב אות ב') ע"ש.

וגדולה מזו הביא מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספר בן איש חי ש"א (פרשת ויצא אות ג'): **"כל שיוכל להעמיד עצמו עד כדי שיעור הילוך פרסה, אין בו משום בל תשקצו, ולא משום סכנה, בין בגדולים בין בקטנים, ויש אומרים שאפילו אינו יכול להעמיד עצמו כשיעור זה, אם כח הדוחה אינו יכול להיות גובר על כח המחזיק, אלא רק על ידי סיוע, שידחוק האדם את עצמו מעט כדי להוציא הפסולת, אין נקרא זה משהה נקביו בידים, שעובר על בל תשקצו, כיון דכח הדוחה צריך לסיוע שלו, שידחוק את עצמו מעט, וזה שאינו דוחה, אינו אלא שב ואל תעשה הוא, אבל אם נתגברה תאותו מאד, עד שכח הדוחה גובר על כח המחזיק להוציא הפסולת, מבלתי שיצטרך לסיוע הדוחק שידחוק האדם את עצמו אפילו מעט, הרי זה עובר על בל תשקצו, אם משהה נקביו, וכמו שכתב זה הגאון רבינו זלמן ז"ל בשלחן ערוך שלו (סימן ג ס"א)" עכ"ל, ועיין גם לאדמו"ר הגאון ממונקאטש ז"ל בספרו ניומוקי או"ח (סימן ג' אות ג') ודוק.**

ולאור האמור יש לי להבין דברי רבינו הגאון ז"ל בספר בן איש חי ש"ב (פרשת משפטים אות י"ב): **"בן הקם לפני אביו, אף על פי שיש לו אותה שעה צורך לילך, לא ילך לדרוכו אחר קימתו, אלא ישב ואחר כך יקום וילך, כדי שיהיה ניכר שקם לפני אביו, ולא יהיה נראה שקימתו היתה בשביל לילך לדרוכו, וכך הוא הדין בתלמיד אשר קם לפני רבו ככה יעשה, והוא הדין בקימה לפני הזקן. מיהו אם היה לו צורך אותה שעה לעשות צרכיו, שנעשה לו הרגשה בזה, הן לגדולים הן לקטנים, אין צורך לזוהר בכך לישב אחר קימתו ואחר כך יקום, כדי שלא יהיה לו עכבה אפילו מעט בדבר זה דאית ביה איסור בל תשקצו" עכ"ל, ואיני מבין והרי רבינו עצמו ז"ל לימדנו דאיסור לא תשקצו לא הוי בעכבה מועטה כזו של ישיבה וקימה, אלא "כל שיוכל להעמיד עצמו עד כדי שיעור הילוך פרסה, אין בו משום בל תשקצו, ולא משום סכנה, בין בגדולים בין בקטנים" כנ"ל, ועיין. [ודוחק גדול לאוקמי דהכא מיירי שכבר אינו יכול להתאפק, וגם אינו מתיישב בלשונו ז"ל עיין].**

ולפי זה יש לומר היינו דאשמועינן רבי חייא דאף באותם ציורים שאין בהם איסור דבל תשקצו, כגון שיש לו רק התעוררות קטנה להתפנות, או שיוכל להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה דבכהי גוונא אין משום בל תשקצו כנ"ל, מכל מקום מענין בריאות הגוף שלא יחלה בחולי המעיים שיתפנה מיד ואל ישאה עצמו בשעה שצריך לנקביו, אבל לעולם איסור בל תשקצו במשהה נקביו מן התורה רק בציורים הנ"ל ודוק היטב.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון ערוך לנר ז"ל מכות שכתב: "האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו, הריטב"א כתב בשם הרמ"ה דזה איסור תורה הוא, ושכל המפרשים חלקו עליו וסבירא להו דאינו רק אסמכתא כמו אידך דהמשהה נקביו ע"ש.

וצריך טעם מאי טעמא דהרמ"ה ז"ל לפרש הך דקרנא דאומנא דדרשה גמורה היא, אחר דמשהה נקביו אינו רק מדרבנן.

ואולי יצא לו כן, ממה דאמרינן בשבת (צ"ב) אי הכי טהר נמי וכו' וקעבר משום בל תשקצו, ועיין בפירוש רש"י שם שכתב שמה שיש בזה משום בל תשקצו יצא מסוגיא דהכא.

ועיין במשנה למלך סוף הלכות מאכלות אסורות שהקשה מסוגיא זו לשיטת הראשונים דאיסור דרבנן מותר לספות לקטן בידים, אם כן מאי פריך אי הכי טהור נמי, כיון דבל תשקצו אינו רק מדרבנן ע"ש, ולכן יש לומר דהרמ"ה סובר כשיטה זו דאיסור דרבנן מותר לספות בידים, ומדפריך אפילו טהור נמי מוכח לפי זה דבל תשקצו לענין אכילה איסור דאורייתא הוא, עד כאן דברי הגאון ערוך לנר ז"ל. ועיין בספר מקור מים חיים הנ"ל.

ובעניותי עם שאיני כדאי, לענ"ד הדבר דחוק מאוד להעמיד דברי רבינו הרמ"ה ז"ל כיחידאה, שהיה בעלמא קיימא לן שכל פוסק שלא גילה דעתו נקטינן ואמרינן שהוא סובר כסברת רוב הפוסקים ואין מעמידים אותו כיחידאה וכמו שהבאתי בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ג') קרוב לשבעים פוסקים שכתבו כן ע"ש, וזו לשון הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל אשכול על מגילת רות (פ"ג פ"ח): "ואין לייחס לתוספות סברת ראבי"ה שדחויה מכל הפוסקים", ובשו"ת חתם סופר חו"מ (סימן ק"ג ד"ה אבל) כתב: "אבל באמת אי אפשר בשום אופן לומר שהגהות אשרי בשם ר"י סוברים כהרז"ה אחר שאין שום אחד מהגאונים שסובר כוותיה ואין נייחס לר"י שסובר כרז"ה", ודון מינה לנדון דידן.

ובמיוחד ובמסויים בנדון זה אם מותר להאכיל לקטן איסור דרבנן, שהרשב"א ז"ל התיר אבל כל הפוסקים חלקו עליו כנודע, והגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בספרו חקרי לב או"ח (סימן ס"ט) האריך בבירור ענין זה וכל רז לא אינס ליה, וכתב שדעת הרמב"ם ורש"י והתוספות והסמ"ג וסמ"ק והרא"ש והרא"ה והריטב"א והנימוקי יוסף והריב"ש וסברת כל האחרונים דלא כרשב"א, ולא ראינו לזולתו מי שסובר כך, ולכן אין ליחס סברת הרשב"א הזו לשום אחד מרבנותינו הראשונים כל עוד שאינו מפורש להדיא כן בדבריו, דסברת הרשב"א יחידאה והבו דלא לוסף עליה עכ"ל, עיין שם באריכות, וכבר נתבאר היטב הדבר בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"א דרמ"ד ע"ב) עיין שם וצרף לכאן.

ולדידי יש לומר דרבינו הרמ"ה ז"ל סובר דאיסור להשהות נקבים מן התורה הוא, וכמו שמצינו שסוברים כמעט כל הראשונים כנ"ל ועיין בביאור הגר"פ פולא לספר המצוות דרס"ג ז"ל ח"ב (לאוין ע"ו דס"ו ע"ב) ואילך, ובשדי חמד פאת השדי (מערכת ב' כלל ה' וי'), ובכל הנסמן לקמן, והואיל וכן סבירא ליה לרמ"ה ז"ל דאחר שהתלמוד הוציא מקרא דלא תשקצו גם השותה קרנא דאומנא, אם כן ילמד עליו רעו איסור לא תשקצו במשהא נקביו, כשם שזה איסור תורה כך השותה בקרנא דאומנא איסור תורה הוא ודוק.

ובס"ד השנה תשמ"ב לפ"ק בלומדי מסכת שבת, עלה בדעתי דלכאורה יש להביא ראייה דבל תשקצו במשהא נקביו אינו אלא איסור דרבנן, דבמסכת שבת (ק"ח א') בעובדא דרב ושמואל, מבואר ששמואל רצה לרפא את רב מחולי מעיו ונתן לרב לאכול לחם שעורים וכסא

דהרסנא והשקוהו שכר, כדי שרב ישלשל ולא הראהו בית הכסא, ומתוך כך יהיה רב מוכרח לעצור עצמו מלהתפנות ויבריא ע"ש.

והנה בשלמא אם נימא דאיסור בל תשקצו אינו אלא מדרבנן, ניחא דעביד כן שמואל שהביא את רב לאיסור בל תשקצו, דיש לומר דבמקום חולי לא אסרו רבנן ושרי, אבל אם נאמר דאיסור זה דבל תשקצו במשהה נקביו מן התורה הוא, אם כן מי התיר לשמואל בעבור רפואת רב להביאו לאיסור תורה חמור.

ולומר שכל מחלוקת רבותינו הראשונים ז"ל היא רק בצריך לנקביו **קטנים**, אבל בנקביו **גדולים** מדרבנן לכולי עלמא, ולכן אין ראייה מעובדא דרב ושמואל ששם בנקבים גדולים הוה - איני רואה סברה לחלק בזה, חדא דזיל בתר טעמא ומה מקום יש לחלק בין נקבים קטנים לגדולים, ותו כבר כתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו (סימן קל"א) דלשון **נקבים** בתלמוד הוא בין על נקבים גדולים בין קטנים, ועיין מגן אברהם (סימן צ"ב אות א'), ואליה רבה שם (אות ב'), ופרי מגדים שם (אשל אברהם אות א' ואות ב'), ובספרו ראש יוסף ברכות (כ"ג א'), עיין שם.

ותו הלא הרמב"ם ז"ל הלכות מאכלות אסורות (פ"ז ה"א) פסק שאין חילוק בין הנצרך לנקביו קטנים או לגדולים, ובתירויהו איכא לאיסור בל תשקצו, וכן כתבו להדיא בספר היראה המיוחס לרבינו יונה גירונדי ז"ל, כמובא בסוף דברינו, ובספר ארחות צדיקים (שער ט"ו) ע"ש, ועיין בספר אליה רבה (סימן צ"ב אות ב'), ובכל הנסמך בספר זכר עשות (מערכת ב' אות ט"ז) ע"ש, ותימה שהגאון יעב"ץ ז"ל בספרו מור וקציעה (ס"ס ג' ד"ה סע"ד) רצה לחלק בין גדולים לקטנים ולא זכר לכל האמור רבותינו הרמב"ם ודעימיה ז"ל דלא שניא גדולים לא שניא קטנים בכלום יש בל תשקצו וצ"ע. [ומצאתי בספר יפה ללב ח"א (סימן ג' אות כ"א) שהאריך בזה וכבר הביא דברי הרב יעב"ץ ז"ל ואסיק בקשיא ע"ש].

ונראה דהואיל וכוונת שמואל היתה עבור רפואת רב, בכהאי גוונא אין איסור של בל תשקצו כי הרי זו היא רפואתו של רב, ואין כאן סתם משהה נקביו של חבירו, אלא כאן לצורך רפואה היה, וכדכתב בשדי חמד פאת השדי הנ"ל, וכן אמר לי ידידי הרה"ג רבי יצחק פרג שליט"א, ועיין. ויש עוד לעיין בה דתינח אם שמואל לעצמו היה משהה נקביו שלו על מנת להבריא אזי אמרינן הואיל ולשם רפואה עושה כן אין בזה איסור, אבל כאן שמואל עשה שרב ישא עצמו, ואף שלטובתו עשה כן שיבריא מחוליו, מכל מקום רב לא ידע מזה ולא היתה כוונתו במה שהשהה נקביו לרפואה, ואף שהיה אנוס, וקיימא לן אנוס רחמנא פטריה, מכל מקום הרי יש אומרים דרק "מעונש" פטריה רחמנא, אבל "איסורא" איכא ובעי "כפרה" וכדכתב הפני יהושע שבת (ס"ה ב'), ועיין בזה בחיבורי ברית יעקב (סימן י"ד אות ב'), ועיין.

יבמות (ס"ד ב'): אמר רב אחא בר יעקב שיתין סבין הוינא וכולהו איעקור מפרקי דרב הונא לבר מאנא דקיימי בנפשאי החכמה תחיה בעליה", ועיין שו"ת תרומת הדשן (סימן ט"ז).

וראיתי בעיון יעקב שעל עין יעקב יבמות שם שכתב: "אפשר דהאי רב אחא הוא האי רב אחאי דמכות (ט"ז ב') דאמר שם המששה נקביו קא עבר משום בל תשקצו לכן הוא לא סיכן בנפשו לעצור את נקביו" ע"ש.

ועם שאיני כדאי לענ"ד דרב אחא בר יעקב אינו רב אחאי דמכות, חדא דהכא אמרו רב אחא ושם אמרו רב אחאי, אך זה יש ליישב כי כל כי האי קשה לסמוך על גירסאות התלמוד דידן אחר שלא לפים ורבבות ויותר מצינו שינויים באותיות בנוסח התלמוד, וכנ"ל בין אל תשקצו ולא תשקצו, ועיין בחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת ר' אות ל"א ובמפתחות), ובחיבורי מנוחת שלום ח"א (פ"ס ס"ב) ובכל הנסמן שם, ואפשר שאף בהיא דמכות צריך לומר רב אחא ובספר דקדוקי סופרים מכות שם הביא מכתבי יד שגרסו רבא עיין שם.

אלא הא קשיא לי דמעולם לא נזכר בתלמוד רב אחא בר יעקב בשם רב אחא גרידא, ותמיד התלמוד מזכירו בשמו ובשם אביו רב אחא בר יעקב צא וראה.

ובספר יפה ללב ח"א (סימן ג' אות כ"א דכ"ד ע"ג) ראיתי שהביא שהגאון חיד"א ז"ל השיב על העיון יעקב כמו שכתבנו בטענה הראשונה דרב אחאי לחוד ורב אחא לחוד, והוא תירץ שגירסת קמאי התם במכות היתה רב אחא ע"ש.

אבל תמה אני על עצמי דהטענה השניה שהזכרנו שהתלמוד מעולם אינו קורא לרב אחא בר יעקב בשם רב אחא סתם, אלא תמיד מזכירו בשמו ובשם אביו כנ"ל היא העיקרית, ובזו לא הרגישו ולא תירצו אתמהא, ועיין שם בארוכה, ויש להשיב בכמה פרטים על דברי קדשו כמו שיראה הרואה ואכמ"ל.

עוד אכתוב שראיתי לרבינו אברהם מלוניל ז"ל בספר המנהיג (דף תשכ"ז) כתוב: "ומעתה חכמי חבל אראגון רוצים לפסול עיבוד צואת כלבים לספר תורה דאינו מותר בפ"ך - גם זו שגגה, שאין זו ראייה, דהתם פרשא בעלמא הוא כקיבת נבילת הגויים שהתירו חכמים וגדולה מזאת שנינו והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה ואמרינן כהן שדעתו יפה שורפה חיה, דעגלי עבודה זרה הוא דאסרינן פרשייהו מסברא משום דניחא ליה בניפחיהו ומקרא דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, הא כל שאר פרש מותר בהנאה. ולא תיקשי דסוף סוף אינו מותר בפ"ך, דהא אמר במכות פרק הלוקין, האי מאן דשתי בקרנא דאומנא עובר בבל תשקצו את נפשותיכם" וכו'.

ונעלם ממני ולא הבנתי היטב מה שייכות יש מסוגיא דילן דהשותה בקרנא דאומנא שעובר בבל תשקצו לנדון דידיה למעבד בצואת כלבים את העור של ספרי התורה, וצ"ב.

ולתועלת הלומדים ראיתי לנכון להעתיק ולקבוע כאן בס"ד מה שציינתי בענין זה בספר מערכותי.

בל תשקצו במשהה נקביו אם איסורו מן התורה או איסורו מדרבנן - עיין ספר חסידים (סימן קכ"ז) ושם בהגהות ברית עולם ומקור חסד (אות ה'), ספר יראים השלם (סימן ע"ג) והגהות תועפות ראם שם, שו"ת תרומת הדשן (סימן ט"ז), ט"ז (סימן ג' אות י"ג), ועוד לו יו"ד (סימן קט"ז אות ו'), אליה רבה (סימן צ"ב אות ד'), ספר חרדים (פ"ז מצוות התלויות בראש הגויה אות נ"ו), מנחת יעקב (כלל מ"ז אות ב'), קהלת יעקב (חלק תוספת דרבנן אות קס"ד), יעיר און (מערכת ל' אות י"ט), מחזיק ברכה (סימן ג' אות ט"ז), חקרי לב יו"ד (ח"ב סימן ק"מ), פרי מגדים או"ח (סימן ג' מש"ז אות י"ג, וסימן רס"ו אש"א אות י"ג) ושם יו"ד (סימן ג' מש"ז אות א'), קובץ על הרמב"ם הלכות דעות (פ"ד ה"א), שערי תשובה (סימן ג'), ארצות החיים לגאון מלבי"ם ז"ל (סימן ג' המל"א אות ו' צ"ח צ"ט), ובקונטרסו עלים

לתרופה, אשל אברהם לגה"ק מבוטאשטש ז"ל (סימן ד' סעיף א', ד"ה ירחץ) ולענ"ד דבריו צע"ג, תפארת ישראל ברכות (ספ"ח), כתבי מהר"צ חיות ז"ל מאמר תורת הנביאים (דף קס"ט והערה שם), מגן גיבורים (סימן צ"ב אהמ"ג אות ד', ושה"ג אות ג') ועיין להם בהגהות מפרשי הים שבת (צ' ב'), מנחת חינוך (מצוה קס"ג דל"ה ע"ב), שדי חמד (מערכת ב' כלל י"ח וכלל צ"ו) ושם בפאת השדי (כלל ח' ו'), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (סימן י"ג אות א'), ובספר עין הרועים (דמ"ט ע"ב אות ג'), ולמו"ז הגאון ז"ל בספרו כף החיים או"ח (סימן ג' אות מ"ז) ואילך, ועוד שם (סימן צ"ב אות ח'), שם יו"ד (סימן קי"ז אות פ"ג), שו"ת שואל ונשאל ח"ב (יו"ד סימן קי"ז), ולגאון מהרש"א פולנסקי בספרו דברי אהרן (סימן ט"ז דמ"ח ע"א), זכר עשות (מערכת ב' כלל ל"ז וכלל י"ח). ועיין שפת אמת שבת (ל"ג א').

* * *

כתב בספר חרדים (פרק ל"ב אות נ"ו): "המשהה נקביו, בגדולים עובר משום כל תשקצו, ובקטנים עובר משום שתיים, משום כל תשקצו, ומשום לא יהיה כך עקר כדאמר ריש לקיש בבכורות (מ"ד ב'), דאף על גב דפשוטו של מקרא אמת דברכה היא עקב תשמעון את המשפטים וגו' ואהבת וגו', [מ"מ] גם לשון אזהרה הוא, שמור עצמך מהיות עקר על ידי שתשהה מים קטנים, וכן אמרו הרופאים כי השהי סכנה גדולה לעקריות, וצריך שלא ישהה רגע שלא יהיה סיבה למנוע מצות פרו ורבו שהוא עון פלילי, רבינו יונה, ענף מצוה" עכ"ל. [ובשו"ת שואל ונשאל ח"ב (יו"ד סימן קי"ז) לא ראה דברי רבינו יונה ובעל חרדים ע"ש].

והנה חפשי ולא מצאתי כעת מה שבעל חרדים ז"ל כותב משם החסיד רבינו יונה ז"ל שהמשהה נקביו עובר בשתיים, ורק מצאתי לרבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (ש"ג אות צ"ג) שכתב: "אל תשקצו את נפשותיכם, הוזהרנו בזה שלא לאכול הדברים הנמאסים על הנפש, שלא יאכל דג או חגב עד שימות, וכן לא ישתה בקרן מקיזי דמים. והמשהה את נקביו עובר משום אל תשקצו את נפשותיכם".

הרי שרבינו יונה ז"ל כתב שהמשהה נקביו עובר רק משום כל תשקצו, ולא כתב שגם עובר משום לא יהיה כך עקר וצ"ב. [ויתכן שמה שבעל חרדים סיים וחתם "רבינו יונה", כוונתו שיסוד ותשתית הדברים הם דברות רבינו יונה, אבל בעל חרדים ז"ל עצמו הרחיב הדברים, וכן מצוי בספרו].

ועבשיו ראיתי בספר היראה המיוחס לרבינו יונה גירונדי ז"ל (דף ש"ז הוצאת מרכז הספר): "אל תשקץ נפשך בהשהות נקבין, והמשהה נקביו בגדולים ובקטנים עובר שתיים" אל תשקצו, "ולא יראה כך ערות דבר" עיין שם.

ולפי הנראה בעל חרדים ז"ל לדברי בעל ספר היראה הללו התכוין, שהוא מיחסו לרבינו יונה ז"ל, ודוק.

ודע דאם אכן כנים אנחנו בדברינו אלו, אזי מדברי בעל חרדים ז"ל נשכיל לעמוד ולהבין דברי בעל ספר היראה ז"ל, כי דברים ככתבם אינם מובנים כלל, דמהו זה שכתב שהמשהה נקביו עובר גם משום "ולא יראה כך ערות דבר", מה שייכות יש ללאו זה עם השהיית הנקבים, ולא

קרב זה אל זה, אתמהא, אבל בעל חרדים שמר לנו הנוסח הנכון בדברי ספר היראה שצריך לומר "ולא יהיה בך עקר" ודוק היטב.

ומצאתי לרבינו השדי חמד ז"ל בפאת השדי (מערכת ב' כלל י') שכבר קדם וראה דברי בעל ספר היראה ותמה עליו דמה ענין לא יראה בך ערות דבר למשהא נקביו, ורצה להגיה שצריך לומר "ולא יהיה בך עקר" אלא שחזר בו כי בבנקבים גדולים אין ללאו דלא יהיה בך עקר כדכתב בעל ספר היראה, ותמה שלא ראה מי שהביא דברי רבינו יונה בספר היראה בזה ע"ש.

ולדנע קט לא ראה דברי בעל חרדים ז"ל, שכבר הביא לרבינו יונה בזה כנ"ל, ואם היה רואה דבריו הנ"ל לא היתה קשתו נסוגת והיה עומד בדבריו כיון שכיון לאמת, והיה מפרש דברי בעל ספר היראה כמו שהעתיק בעל חרדים הנ"ל ודוק כי קצרתי. [וגם דברי ספר היראה הכתובים לפנינו יש לפרש כן ולצדדין קתני שבגדולים עובר משום לא תשקצו, ובקטנים גם משום לא יהיה עקר, וכבר הארכתי בחיבורי חוקי רצונך (סימן ט' הערה א') שמצינו בפוסקים לצדדין קתני ע"ש].

ומה שכתב בשדי חמד שם דמשמעות רבינו יונה ז"ל בספר היראה דאיסור משהא נקביו מן התורה, ואחר כך צדד לדחות דאין כל כך הכרח לזה כי מצינו שהראשונים כותבים "עובר בלאו" או שכותבים "עובר בעשה" ולא דוקא הוא ככתוב בשדי חמד (מערכת ע' כלל ס"ד) ואסיק שאחר ראותינו דברי בעל יראים וסמ"ק שכתבו שאיסורים אלו מן התורה נוכל לומר שכך גם דעת רבינו יונה בספר היראה הנ"ל.

ותמוה שהוזקק לזה ולא ראה לפי שעה דברי רבינו יונה ז"ל עצמו בספר שערי תשובה שמתבאר להדיא שדעתו שבל תשקצו במשהא נקביו והשותה בקרנא דאומנא מן התורה הוא כנ"ל, ולדידיה דרבינו יונה ז"ל הוא בעל ספר היראה, בודאי הגמור היה לו לכתוב שדעתו בזה שאסור מן התורה וצ"ב.

והאירנא שנת שנת לפ"ק זכינו לאור גדול שיצא לאור על ידי מכון "שפתי חכמים", ספר שערי תשובה על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים המאירים עיני הלומד, וראיתי שם בספר היראה מהדורתם (אות ס"ה דף ש"א) שכתוב שם ממש כדברי בעל חרדים בשם רבינו יונה ז"ל, ומפורש שם שרק בקטנים עובר בשתים, והשני לא יהיה בך עקר, ולא לא יראה בך, אבל הביאו שם (דף שצ"ב) מהדורת ספר היראה מהדורת פאנו (שנדפסה בשנת רס"ו לערך) ושם כתוב כדפוסים שלנו ועיין במבוא שם ודוק.

ודע לדדידי ברירא לי מילתא דאין החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל מחבר ספר היראה, ומחברו הוא חסיד מחסידי אשכנז מרבותינו הראשונים נ"ע, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (דף קס"ד), ובאריכות בקובץ התורני "ירושתנו" ח"א (דף קצ"ח) ובכל הנסמן שם ואכמ"ל.